

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môᶇ

Mak hato kapyã êntêk. Yãni anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Jon Mak. Yãni ma anyô Israeᶇ te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêᶇ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaᶇ ba intu miᶇ hi haviᶇ Yisu ami. Yãni halumbak bêᶇ hamô Jelusalem ba intu halaᶇô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môᶇ anôᶇ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviᶇ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Havenᶇ yam ma Mak hamô haviᶇ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêᶇ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaᶇ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ ba havalonᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ lôklokwaᶇ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviᶇ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiᶇ lomaloma hapôm avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Lom, ba intu hato kapyã êntêk ek embatho avômalô êvhaviᶇ lonᶇ ek nimiᶇ lôklokwaᶇ. Mak hayê nena Yisu anêᶇ lôklokwaᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba hamôᶇ ek Sadaᶇ anêᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ sondabêᶇ 55 mena 65 AD la.

*Jon anyô hathik ᶇaᶇ hapôpêk Yisu anêᶇ lonᶇôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)*

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêᶇ nakaduᶇ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,
 “Ondañô! Tem yanêm yenañ anyô ku te ek enja
 abô êmôn ek o,
 ôpênj tem êpôpêk anêm loñôndê. *Malakai 3:1*

³*Kaêk te halam haveñ loñ thiliv nena,
 ‘Nôpôpêk loñôndê ek Anyô Bêñ êlêm,
 ma nopesañ ba imbitak thêthônj ek yani.’”
Aisaia 40:3

⁴*Aênj ba Jon anyô hathik ñañ habitak anênj loñ
 thiliv ba hanañ ek avômalô nede kapôlônjinj lilin ba
 nisik ñañ ek Wapômbênj nêm inin kambom vê.

⁵ Êñ ma avômalô Judia lo Jerusalem sapênj ibi
 thêthô ba i hadênj yani ek enañ inin kambom bênj.
 Ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodañ.

⁶*Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesañ
 hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epe-
 sañ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma
 hathak hayañ kôm sopek lôk hanum biyo thôk.

⁷*Ma hanañ nena, “Ôpatu ba tem embenj ya
 yam anênj lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani
 ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônalôk ba intu
 miñ hatôm yakôm ba yapole anênj vakapô bokngôp
 anênj yak vê ami.

⁸ Yahathik môlô hathak ñañ. Ma donjom yani
 tem isik môlô esak Lovak Mathenj.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anênj Galili ba
 halêm ma Jon hathik yani halôk ñañ Jolodañ.

---

* **1:3:** Ais 40:3   * **1:4:** Ap 13:24; 19:4   * **1:6:** 2Kinj 1:8; Mat 11:8

* **1:7:** Ap 13:25

10 Yisu haviyô anêḡ ḡaḡ kapô ma hayê leḡ hakyav ma Lovak Mathenḡ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô.

11*Ma abô te halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yalenḡhaviḡ. Yalenḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ma kethenḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv.

13*Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

14*Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ nena,

15*“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nônemimbiḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

16 Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ danḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yakseḡ haveḡ.

17 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseḡ.”

18 Kethenḡ oyaḡ ma thai êdô iniḡ yakseḡ hamô ma esopa yani.

---

* 1:11: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sng 91:11-13

* 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2

19 Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô inin yey ma idu inin yaksej titip.

20 Hayê thai ma halam, êj ma êdô lambô Sebedi hamô yey haviñ anêj nê ku, ma i esopa yani.

*Yisu hêv ngôk vé
(Luk 4:31-37)*

21 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yey ma hadôj avômalô.

22 *Thêlô elañô anêj abô ba esoj kambom ma leñjhabi nena yani miñ hadôj i hatôm nê lôkauk hathak abô balabuñ ami. Mi, hadôj i hatôm anyô lôk athêj bêj.

23 Ma anyô te hamô unyak yey êj ba ngôk lelaik hamô haviñ yani. Ma halam nena,

24 *“Yisu anêj Nasalet, hólêm ek udum malê êndêj yêlô? Hólêm ek umbuliñ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêj anêj Anyô Mathej.”

25 Êj ma Yisu hathañ ngôk êj ba hanañ, “O bônôj ma otak ôpêntu!”

26 *Ma ngôk lelaik êj hayôkwiñ ôpêj kambom anôj ba hañgaliak ma hatak ôpêj ba hi.

27 Ma avômalô sapêj esoj kambom ba enañ hadêj i, “Malê êntêk aêj am? Yani hadôj auk lukmuk hatôm anyô lôk athêj bêj. Ma hanañ lôklokwañ hadêj ngôk lelaik ma elañô anêj abô ba esopa.”

28 *Ma abô hathak Yisu halañviñ havenj Galili inin loñ sapêj.

---

* 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

*Yisu hadum avômalô lijij bêñ anôñ mavi
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)*

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yeñ, ma i Saimon lo Andulu iniñ unyak. Ma Jems lo Jon i iviñ.

³⁰ Êyô unyak, ma enañ hadêñ Yisu nena Saimon yañavi hapôm lijij vovañ ba hêk.

³¹ Ma Yisu hi hadêñ avi êñ ma havalonñ bañ ma hadadi haviyô. Êñ ma lijij hatak yani ma hapôpêk nôm ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa ñê lôk lijij lôk ñê takatu ba ñgôk habuliñ i ba êlêm ek Yisu.

³³ Lôk avômalô malak lôñ êñ sapêñ êlêm iviñ ba êmô unyak anêñ piklêvôñ.

³⁴ *Êñ ma Yisu hadum avômalô lôk lijij loma-loma bêñ anôñ mavi. Ma hêv ñgôk bêñ anôñ vé haviñ. Ñgôk takêñ eyala nena yani intu opalê ba miñ hatak i ek nenañ abô ami.

*Yisu da hi lonñ thiliv ek eteñ mek
(Luk 4:42-44)*

³⁵ *Lôkbôk momañiniñ mi ma Yisu haviyô ba hi lonñ thiliv ek eteñ mek.

³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenñ.

³⁷ Êpôm yani ma enañ, “Avômalô sapêñ êbôlêm o havenñ.”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Alôana buyañ. Alôana malak lôñ takatu ba hamô habobo ek yanañ Wapômbêñ anêñ abô êndêñ i imbiñ. Hathak ôdôñ êñ iyom intu yahalêm.”

---

* **1:34:** Mak 3:10-12   * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46

39 *Ma Yisu havenj Galili iniņ loņ sapêņ ma hananj Wapômbêņ anêņ abô hamô iniņ unyak yenj lôk hêv ŋgôk bêņ anônj vê hêk avômalô.

*Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)*

40 Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadônj lêlô ma habui hadêņ Yisu ba hananj, “Hathak oda anêm lemhaviņ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêņ ba hatak banj hayôhêk yani ma hananj, “Yalenj haviņ. Umbitak mabuņ mavi.”

42 Êņ ma palê lepla êņ hayôv ma liņkupik habitak mabuņ mavi.

43 Ma Yisu hêv ôpêņ ba hi kethenj ma hananj lôklokwanj hadêņ yani nena,

44 * “Miņ onanj nôm êņ bêņ êndêņ avômalô vi ami. Nu êndêņ ñê êbôk da ma nuņgwik o thô êndêņ i iyom. Ma osopa balabuņ atu ba Mose bôk hato ba nêm da ek ñê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabuņ.”

45 Ma donjom ôpêņ miņ hasopa Yisu anêņ abô thêthônj ami. Mi, hananj bêņ ba abô êņ hi mayaliv. Ba intu Yisu miņ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi havenj loņ thiliv, ma avômalô êlêm anêņ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

*Yisu hadum anyô havuviņ te mavi
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)*

---

* 1:39: Mat 4:23; 9:35   * 1:44: Wkp 14:1-32

¹ Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak lonjbô ma avômalô elanjô nena Yisu lêk hayô anêᶇ lonᶇ.

² Êᶇ ma avômalô bêᶇ anôᶇ êlêm ba êmô unyak kapô êᶇ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêᶇ iyom. Ma Yisu hanaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô hadêᶇ i.

³ Ma anyô doho ewa anyô havuᶇᶇ te ba êlêm ma anyô ayova evak.

⁴ Avômalô bêᶇ anôᶇ ba lonᶇ putup ba miᶇ hatôm neja ôpêᶇ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôv ba êᶇgô unyak vôv abyanᶇ ma êlêlô ôpêᶇ halôk yêm aleba habup ek Yisu.

⁵ Yisu hayê thêlônᶇᶇ êvhaviᶇ, ma hanaᶇ hadêᶇ anyô havuᶇᶇ atu nena, “Yenaᶇ okna, lêk yahêv anêm kambom sapêᶇ vê.”

⁶ Ma ᶇê lôkauk hathak abô balabuᶇ doho êmô havᶇᶇ ba lenᶇᶇhabi nena,

⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanaᶇ aêᶇ? Ôpêᶇ hasoᶇ nena yani ma Wapômbêᶇ e? Anyô late miᶇ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêᶇ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlônᶇᶇ auk ba hanaᶇ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?”

⁹ Abô alê intu vumvum ek yanaᶇ êndêᶇ anyô havuᶇᶇ êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêᶇ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba ombêᶇ.’

¹⁰ Aêᶇ ba tem yaᶇgik thô êndêᶇ môlô nena Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ atu anêᶇ athêᶇ ma bêᶇ ba hatôm nêm kambom vê.” Êᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ anyô havuᶇᶇ atu aêntêk,

¹¹ “Yanaᶇ êndêᶇ o nena umbiyô umiᶇ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”

¹² Êñ ma ôpêñ haviyô anêñ avômalô malêvôñ ma hawa anêñ yêm ma hale yaiñ ba hi. Avômalô eson kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Yêlô miñ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu halam Livai
(*Mat 9:9-13; Luk 5:27-32*)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêñ dan. Ma avômalô bêñ anôñ êyô ma yani hadôn i.

¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakadun hamô unyak ewa takis. Ma hanañ, “Ôlêm osopa ya.” Êñ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayañ nôm haviñ Livai hamô anêñ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêñ anôñ êyô eyañ nôm haviñ yani lôk anêñ nê ku ek malê nena thêlô bêñ anôñ esopa Yisu.

¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabun êyê ma enañ hik anêñ nê ku liñ, “Yisu hayañ nôm haviñ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halanô iniñ abô ma hanañ, “Nê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiñ mi ma mi. Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabun ek nôm
(*Mat 9:14-17; Luk 5:33-39*)

¹⁸ Wak te ma Jon anêñ nê ku lôk Palisi esopa iniñ kobom evak balabun ek nôm ek leñinhabi Wapômbêñ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enañ

---

* **2:16:** Mat 11:19

hik lin, “Jon lo Palisi iniŋ nê ku evak balabuŋ ek nôŋ ma anêŋ ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôŋ lôk leniŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôŋ ami.

²⁰ Ma doŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ nê môlô tem nembak balabuŋ ek nôŋ.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêŋ abyanaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ.

²² Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiŋ enŋasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ enŋasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i evenŋ ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejaŋ.

²⁴ *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôŋ ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêŋ nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

²⁵ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e?”

²⁶ *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêŋ

---

* **2:24:** Lo 23:25   * **2:25:** 1Sml 21:1-6   * **2:26:** Wkp 24:5-9

habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêñ anêñ unyak mathen kapô ma hayañ polom atu ba mathen anôñ. Polom êñ ma ñê êbôk da iyom iniñ ek nejañ ba intu habuliñ abô balabuñ buêñ. Ma donjom Devit hayañ doho ma hêv doho hadêñ anêñ ñê takatu ba iviñ yani ba eyañ.”

²⁷ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Wapômbêñ hapesañ Sabat ek nê m avômalô sa ma miñ hapesañ avômalô ek Sabat eyabiñ i ami.

²⁸ Aêñ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi (Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yen kapô hathak loñbô. Ma anyô bañ hatyôk te hamô unyak êñ kapô.

² Ma ñê takatu ba êbôlê m loñôndê ek nenañ Yisu bêñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e?

³ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

⁴ *Vê m ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuñ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanê m anyô sa ek êmô lôkmala mena nanjik i vônô?” Ma donjom sapêñ bônôñ.

⁵ Ma Yisu lamaniñ ba hatitiñ i hawê haveñ lôk lamalaiñ hathak thêlô evalon kapôlôñiñ loñ. Êñ

---

* **2:27:** Lo 5:14   * **3:4:** Luk 14:3

ma hanaŋ hadêŋ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêŋ hato baŋ ma baŋ êŋ habitak mavi hathak lonbô.

⁶ *Yôv ma Palisi ethak donjom haviŋ avômalô Israeŋ vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm lonjondê te ek nijik Yisu vônô.

*Avômalô bêŋ anôŋ esopa Yisu
(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)*

⁷ Yisu lôk anêŋ nê ku etak lonj êŋ ba i kasukthôm anêŋ danj ma avômalô Galili bêŋ anôŋ esopa yani.

⁸ Avômalô anêŋ Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ŋaŋ Jolodan vi lôk Taia ma Saidon, bêŋ anôŋ elanô nôŋ takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani.

⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena nêpôm yeŋ te yapin ek avômalô ekalabu yani sinj ma esak yeŋ êŋ ba ni êmô.

¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijij bêŋ anôŋ mavi ba avômalô takatu ba idum lijij denaŋ intu lôklokwanj ek nêsôm yani.

¹¹ *Ma ŋgôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elanj lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakadunj.”

¹² *Ma donjom Yisu hanaŋ lôklokwanj hadêŋ thêlô ek minj nenaŋ yani bêŋ êndêŋ anyôla ami.

*Yisu halam nê ku lauminj ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahavinj ba i hadêŋ yani.

* **3:6:** Mat 22:15-16   * **3:10:** Mat 14:36   * **3:11:** Luk 4:41

* **3:12:** Mak 1:34

14 Ma habi ban hayô hamiņ anyô hatôm laumiņ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêmo imbiņ yani lôk nêmo i ba ini ek nenaņ Wapômbêņ anêņ abô bêņ.

15 Ma yani lahaviņ nêmo lôklokwan êndêņ thêlô ek nêmo ngôk lomalomâ vê.

16 *Êntêk ma anyô laumiņ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma

17 *Jems lo yan Jon, thai iniņ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêņ ôdôņ nena Kakalu anêņ Nali.

18 Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduņ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te

19 ma Judas Iskaliot, ôpatu vêmo ma hanaņ Yisu bêņ.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ma Yisu lôk anêņ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêņ anôņ êyô ba ekalabu thêlô siņ hathak loņbô aleba miņ hatôm nejaņ nômo ami.

21 Ma Yisu anêņ avômalô elanô abô hathak nômo êņ ma êlêmo ek neja yani ba ini neyabiņ ek malê nena avômalô enaņ nena anêņ auk lêk molo.

22 *Nê lôkauk hathak abô balabuņ anêņ Jelusalem êlôk ba êlêmo ma enaņ, “Belsebul* hamô haviņ yani! Ba intu hêv ngôk vê hathak ngôk iniņ anyô bêņ Belsebul anêņ lôklokwan.”

---

* **3:16:** Jon 1:42   * **3:17:** Luk 9:54   * **3:18:** Selot anêņ ôdôņ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniņ gavman ek miņ eyabiņ avômalô Israel ami.   * **3:22:** Mat 9:34; 10:25   * **3:22:** Belsebul ma Sadaņ anêņ athêņ yan.

23 Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak donjom ma hanañ abô loñ kapô doho hadêñ i. “Sadañ hatôm nêñ Sadañ vê e?”

24 Mi, avômalô loñ bêñ te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñem yak.

25 Lôk avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñem yak aêñ iyom.

26 Ba intu Sadañ hik vovak havin yanida ba havaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem yani nêñ yak ba tem miñ êmô ami.

27 Odañ abô yañ imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwañ yañ anêñ unyak kapô ba enja anêñ nômkama vani e? Mi anôn! Ôpêñ embaloñ anyô lôklokwañ êñ ba ekak loñ am, êñ ma yani hatôm enja anêñ nômkama vani.

28 Yanañ avanôn êndêñ môlô nena Wapômbêñ tem nêñ avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enañ vê.

29 Ma donjom anyôla hayê Lovak Mathen anêñ ku ba hanañ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ miñ hatôm nêñ kambom êñ vê êñjêk ôpêñ ami. Ma mi. Anêñ kambom êñ tem êñjêk thêthô.”

30 Yisu hanañ abô takêñ hathak nêñ takatu ba enañ nena ngôk lelaik hamô havin yani.

*Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

31 *Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ êyô imiñ yain ma êv anyô te ba hi ek enañ êndêñ Yisu nena êlêm yain.

---

* 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

³² Avômalô bêñ anôñ lêk ekalabu yani siñ ba enañ, “Lemtambô lôk mólôviyañ imiñ yaiñ ba leññhaviñ nêgê o.”

³³ Ma Yisu hanañ hik liñ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?”

³⁴⁻³⁵ Ma Yisu hayê avômalô nômbêñ atu ba ekalabu yani siñ ma hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôñ thêlô. Ba intu mólô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

4

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk (Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

¹ *Ma Yisu hadôñ avômalô hathak loñbô hamô kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô kasuk habobo liñdañ ma avômalô imiñ liñdañ habup hathak.

² *Ma hadôñ thêlô hathak abô loñ kapô bêñ anôñ. Ba hanañ nena,

³ “Odañô! Anyô te hi hapaliv anêñ yañvêk halôk anêñ ku.

⁴ Yani hapaliv yañvêk takêñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ.

⁵ Ma doho halôk valu kikiliñ ba intu hapup kethêñ ek malê nena pik dokte iyom.

⁶ Ma doñtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêñ ñgalôk ma bidonña.

* **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34

⁷ Ma vi halôk loŋ yak lôkmanŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vov. Ba intu miŋ yaŋvêk êŋ hik anôŋ ami.

⁸ Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêŋ ba hik anêŋ anôŋ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹ Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

¹⁰ Avômalo nômbêŋ atu etak Yisu ba i, êŋ ma yani lôk anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju ma avômalo takatu ba even haveŋ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô takatu ba yani hanaŋ anêŋ ôdôŋ.

¹¹ Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ lêk hêv anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ môlô. Ma doŋtom avômalo vi atu ba êmô yaiŋ ek anêŋ loŋ lôkliŋyak, thêlô ethak elanô abô êŋ hathak abô loŋ kapô iyom.

¹² *Aêŋ ba,

“ thêlô tem nêgê bêŋ anôŋ, ma doŋtom tem miŋ neyala ami.

Ma tem nedanô abô bêŋ anôŋ,
ma doŋtom tem miŋ neyala abô takêŋ anêŋ
ôdôŋ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ,

ma Wapômbêŋ nêmi inin kambom vê.’ ” *Aisaia*
6:9-10

¹³ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem môlô noyala abô loŋ kapô yaŋ aisê?”

---

* **4:12:** Ap 28:26-27

14 Anyô atu ba havatho yanvêk, êḡ ma hatôm yani havatho Wapômbêḡ anêḡ abô.

15 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk atu ba epaliv halôk loḡndê. Thêlô êḡ elanô Wapômbêḡ anêḡ abô. Ma doḡtom kethêḡ oyaḡ ma Sadaḡ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlônḡ vê.

16 Ma avômalô vi ma hatôm yanvêk epaliv halôk valu kikiliḡ. Thêlô elanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba êvhaviḡ kethêḡ lôk leḡḡmavi.

17 Ma doḡtom miḡ habi ḡgalôk ami ba intu imiḡ vauna iyom. Ek malê nena malaiḡ lôk vovaḡ hapôm thêlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô, êḡ ma etak iniḡ êvhaviḡ kethêḡ oyaḡ.

18 Ma avômalô vi êtôm yanvêk epaliv halôk loḡ yak lôkmaḡḡḡ kapô. Avômalô takêḡ elanô Wapômbêḡ anêḡ abô,

19 *ma doḡtom thêlô leḡḡhiki bêḡ anôḡ hathak iniḡ lôkmala pik êntêk lôk valuselenḡ ma maleḡḡkiliḡ hathak nômkama lomaloma. Auk takêḡ intu hasivuḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba thêlô miḡ ik iniḡ anôḡ ami.

20 Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elanô ba evaloḡ loḡ hêk thêlônḡ kapôlônḡ. Doho iniḡ anôḡ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

*Êthôkwêḡ atum hamiḡ ek nêḡ deda
(Luk 8:16-18)*

21 *Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoḡ halôk uḡ kapô mena

---

* 4:19: Mat 19:23-24   * 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33

uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ.

²² *Nôm kama nômbêŋ atu ba hamô loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaŋ. Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda.

²³ O anyô lôk lemôndôŋ ma ondaŋô abô êntêk.”

²⁴ *Vêma ma Yisu hanaŋ, “Lemimimbi abô takatu ba yahananaŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi bêŋ anôŋ imbiŋ.

²⁵ *Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma tem Wapômbêŋ nêma auk bêŋ anôŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani, Wapômbêŋ tem nêma vê.”

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk halumbak bêŋ

²⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku kapô.

²⁷ Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma haven hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yaŋvêk da hapup ba habitak bêŋ, ba anyô êŋ miŋ hayala ami.

²⁸ Pik da hadum ku ba yaŋvêk êŋ hapup ba livuk habitak ma habi ŋauŋ ba hik va hayô hamô.

²⁹ *Ma nôma takêŋ hapôpêk i, êŋ ma anyô êŋ hawa biŋ ba hale anôŋ hathak ek malê nena waklavôŋ neja anôŋ hayô.”

---

* **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2   * **4:24:** Mat 7:2   * **4:25:** Mat 13:12;
25:29; Luk 19:26   * **4:29:** Jol 3:13; ALK 14:15

*Abô loŋ kapô hathak ava yaôna
(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)*

³⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ek nêŋ auk êndêŋ môlô? Lôk abô loŋ kapô alê yaŋ intu tem yanaŋ?”

³¹ Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêŋ ku. Ava êŋ ma yaôna lôk.

³² Ma donŋtom hapup ba habitak alokwaŋ daim ba hamôŋ ek nômkama ku kapô vi. Alokwaŋ êŋ anêŋ thaŋaŋ ma bêŋ ba intu loŋ kapô mavi ek menak nedav iniŋ unyak êndôk ba nêŋmô.”

*Yisu hanaŋ abô loŋ kapô iyom
(Mat 13:34-35)*

³³ Ma Yisu hathak hanaŋ abô loŋ kapô bêŋ anôŋ aêŋ iyom hadêŋ avômalô. Ma hadôŋ thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama.

³⁴ Avômalô bêŋ anôŋ êmô haviŋ yani, êŋ ma hathak hadôŋ i hathak abô loŋ kapô iyom. Ma yanida lôk anêŋ nê ku iyom êmô, êŋ ma hanaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ hadêŋ i.

*Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ habôk ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.”

³⁶ Êŋ ma thêlô etak avômalô nômbêŋ atu ma ethak yeŋ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeŋ doho i haviŋ.

³⁷ Êŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv ŋaŋ ba ŋaŋ haŋgasô halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô yeŋ sesoŋ.

38 Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeŋ layuk ba hêk sôm. Êŋ ma anêŋ nê ku êyô ik liŋ ba enaŋ, “Kêdônwaga, ŋaŋ tem endok alalô. Ma hoson nena êŋ ma nôm oyaŋ e?”

39 Êŋ ma Yisu haviyô ma hathaŋ ŋaŋ budum lôk lovak ba hanaŋ nena, “Nôn gwêk yaô ma ômô tiŋiŋ!” Yôv ma lovak hama ma ŋaŋ hêk labalina.

40 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêvhaviŋ ami denaŋ e?”

41 Ma nê êŋ elowaliŋ kambom ba enaŋ hik thêlôda liŋ, “Yani ma opalê ba intu ŋaŋ lo lovak elanô anêŋ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ngôk kambom vê hêk anyô te (Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yisu lôk anêŋ nê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniŋ pik.

2 Ma yeŋ hathak liŋ ma Yisu habup pik. Êŋ ma anyô lôk ngôk lelaik te halêm anêŋ siô ba hi hadêŋ Yisu.

3 Yani hathak hamô siô ma miŋ hatôm anyô late embaloŋ yani loŋ ami. Ma miŋ hatôm nekak yani loŋ esak seŋ ami.

4 Bôk evaloŋ yani lôbôlôn ba ekak va lobaŋ lusu hathak seŋ ma donjom hathô seŋ êŋ kisi. Anyô late miŋ hatôm embaloŋ ôpêŋ ba êmô tiŋiŋ ami, milôk.

5 Ma wak lo bôlôvôn sapêŋ ma hamô ba haven siô lo dum ma hanjaliak ba hangothe liŋkupik hathak valu.

⁶Yani hayê Yisu halêm daim denañ, ma halañviñ ba hi hadêñ Yisu ma halek vadôñ lélô hamô Yisu ma.

⁷⁻⁸*Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ, “Ngôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ngôk êñ halam lôklala bomañ, “Yisu, Wapômbêñ Leñ Anôñ Biñ anêñ Nakaduñ, hólêm ek undum malê êndêñ ya? Esak Wapômbêñ anêñ athêñ miñ nêñ vovañ êndêñ ya ami!”

⁹Êñ ma Yisu hanañ hik ôpêñ liñ, “Anêñ athêñ nena?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yenañ athêñ nena Nê Vovak Lubuñlubuñ, ek malê nena yêlô ma bêñ anôñ.”

¹⁰Ma yani hateñ Yisu lôbôlôñ nena miñ nêñ thêlô vê êñjêk loñ êñ ami.

¹¹Bok bêñ anôñ eyañ nôñ êmô dum te habobo loñ êñ.

¹²Ma ngôk takêñ enañ hik Yisu liñ nena, “Nêñ yêlô vê ni êndôk bok takêñdaku kapô.”

¹³Êñ ma Yisu halôk ba hêñ thêlô vê i êlôk bok takêñ kapô. Ma bok takêñ elañviñ kethen ba i hadêñ loñ kambom ma êñ yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêñ vônô. Bok takêñ ma hatôm 2,000.

¹⁴Ma ñê takatu ba eyabiñ bok êsôv ba i enañ bêñ haveñ malak bêñ lôk loñ yaô nenanena haviñ. Êñ ma avômalô i ek nêgê nôñ atu ba lêk habitak.

¹⁵Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ngôk lubuñlubuñ êmô iviñ yani lêk hapuk sôp ma anêñ auk mavi ba hamô tiñiñ. Êñ ma thêlô êkô kambom.

¹⁶Ma ñê takatu ba êyê nôñ êñ enañ abô hadêñ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ngôk êñ

---

* 5:7-8: Mak 1:24

ma enañ hathak bok takatu ba elok ñañ ba ema havin.

¹⁷ Êñ ma avômalô eteñ Yisu lôklokwan ek etak thêlônin loñ ba ni buyañ.

¹⁸ Yôv ma Yisu hathak yeñ, ma anyô atu ba ñgôk bôk hamô havin yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbin o e?”

¹⁹ Ma donjom Yisu min halôk hathak ôpêñ anêñ abô ami ba hanañ nena, “Nu anêm unyak lôk anêm avômalô. Ma onañ êndêñ thêlô esak nômbêñ atu ba Anyô Bêñ hadum hathak o lôk hêv anêñ lahavin hadêñ o.”

²⁰ Êñ ma ôpêñ havôhi anêñ loñ ma hanañ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani haven malak laumin atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô loñ êñ sapêñ elañô ba eson kambom.

Avena ñama lôk avi lijin

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yisu hathak yeñ ba hi linđañ vi tuvulu hathak loñbô. Yani hamin linđañ, ma avômalô bêñ anôn isup i ethak donjom ba ekalabu yani sin.

²² Ma anyô bêñ hayabin unyak yeñ te halêm, anêñ athêñ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi.

²³ Ma hapetenak nena, “Yenañ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôngêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?”

²⁴ Êñ ma Yisu hi havin yani.

Ma avômalô bêñ anôn esopa yani ba ekalabu yani sin.

²⁵ Avi te hamô loñ êñ ba hapôm lijin thalalen halom hatôm sondabêñ laumin ba lahavuju.

26 Dokta bêṅ anôṅ idum ek nêṅem yani sa ma doṅtom miṅ êtôm ami ma êv vovaṅ iyom. Avi êṅ hêv anêṅ valu lôkthô hadêṅ thêlô, ma doṅtom lijiṅ êṅ miṅ hakapok dokte ami ma halom hêk denaṅ.

27 Ma bôk halaṅô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêṅ êṅ kapô ma haveṅ Yisu yam ba hasôm anêṅ sôp daṅ.

28 Yani lahabi nena, “Yambaloṅ anêṅ kwêv iyom ma tem ya mavi.”

29 Hasôm iyom ma kethenṅ oyaṅ ma anêṅ thalalenṅ hakapok ma hayala nena malaiṅ êṅ hatak yani.

30 *Ma Yisu hasaê nena anêṅ lôklokwaṅ doho hêv yak. Êṅ ma hik i liliṅ hamiṅ avômalô takêṅ malêvôṅ ma hanaṅ, “Opalê hasôm ya?”

31 Ma anêṅ ṅê ku enaṅ, “Hôyé avômalô nômbêṅ êntêk ekalabu o siṅ ma honaṅ hik liṅ hathak opalê hasôm o eka?”

32 Ma doṅtom Yisu hatitiṅ hawê haveṅ nena opalê intu hasôm yani.

33 Ma avi êṅ hayala nôṅm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowaliṅ ma hi halek vadôṅ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaṅ nôṅm takêṅ bêṅ hadêṅ yani.

34 *Ma Yisu hanaṅ hadêṅ yani nena, “Yenaṅ avena, anêṅm hôêvhaviṅ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêṅm lijiṅ lêk hatak o.”

35 Yisu hanaṅ abô denaṅ ma anyô doho êlêṅ anêṅ Jailus anêṅ unyak ba enaṅ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôṅwaga ma miṅ nêṅ malaiṅ êndêṅ yani ami.”

---

* 5:30: Luk 6:19   * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

36 Ma donjom Yisu miñ halarô iniñ abô ami ma hanar hadêñ Jailus nena, “Miñ ôkô ami, ônêmbinij iyom.”

37 Yisu hadô avômalô ini nimbinj yani ba hawa Pita lo Jems ma yar Jon iyom ba i haviñ yani.

38 Thêlô êyô Jailus anêñ unyak ma hayê avômalô lêk elar asêñ malêñ lôk thôthô bêñ anôñ.

39 Êñ ma hi unyak kapô ma hanar hadêñ thêlô nena, “Olar ba thôthô bêñ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miñ hama ami.”

40 Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yarñ ba i, ma hawa amena êñ anêñ talêbô lo lambô ma anêñ ñê ku lô atu iyom iviñ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk.

41 *Êñ ma havalor avena ban ma hanar hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Abô êñ anêñ ôdôñ nena, “Yenar avena, yanar êndêñ o nena umbiyô.”)

42 Ma kethen oyar ma avena êñ haviyô ba haven. Yani anêñ sondabêñ hatôm lauminj ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom.

43 Ma Yisu hanar lôklokwar hadêñ thêlô nena miñ nenar nôm êñ bêñ êndêñ anyôla ami. Ma nêñem nôm ek enjar.

6

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹ Yisu hatak lor êñ ma hi anêñ malak ôdôñ ma anêñ ñê ku i iviñ.

---

* 5:41: Luk 7:14

² *Sabat anêḡ Waklavôḡ hayô ba Yisu hi unyak yeḡ ma hadôḡ avômalô. Ma avômalô bêḡ anôḡ elanô anêḡ abô ba eson ma enaḡ nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêḡ êsê ba intu hadum nômbithi hathak?”

³ Ôpêḡ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduḡ ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô iniḡ te bêḡ e? Ma anêḡ livi êmô loḡ êntêk havinḡ alalô e?” Thêlô enaḡ aêḡ, ma êpôlik hathak yani.

⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Plopet hawa athêḡ bêḡ hêk malak yaḡ. Ma doḡtom anêḡ malak ôdôḡ lôk anêḡ thalalenḡ ma anêḡ avômalô, ma hatôm anyô athêḡ mi.”

⁵ Aêḡ ba Yisu miḡ hatôm idum nômbithi ênjêk loḡ êḡ ami, ma hatak baḡ hayô hêk anyô lôk lijinḡ tomtom iyom ba ibitak mavi.

⁶ Ma Yisu hasonḡ kambom hathak thêlô miḡ êvhavinḡ yani ami.

Yisu hêv ḡê ku ba i
(*Mat 10:5-15; Luk 9:1-6*)

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôḡ avômalô.

⁷ Ma halam anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju ethak doḡtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwaḡ hadêḡ thêlô ek nênem ḡgôk lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i nena, “Nobalonḡ unim kôm kwandiḡ iyom. Ma miḡ noja nômla doho imbiḡ ami. Polom lôk vak ma valu imiḡ unim vak damaḡ ami, dô.

---

* 6:2: Jon 7:15   * 6:4: Jon 4:44   * 6:8: Luk 10:4-11

⁹ Ma unḡwik vemim kapô bokḡgôp iyom, ma miḡ noja kwêv ju ami.

¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êḡ iyom endeba notak loḡ êḡ ba unu buyaḡ.

¹¹ *Ma loḡ takatu ba miḡ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaḡô môlônim abô, ma waklavôḡ otak loḡ êḡ, ma unḡwik vonḡgovaḡ takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô malenḡḡ ek injik inḡḡ kambom thô.”

¹² Êḡ ma Yisu anêḡ ḡê ku i lomalak ma enaḡ ek avômalô nede kapôlôḡḡḡ liliḡ.

¹³ *Thêlô êv ḡḡok bêḡ anôḡ vê lôk etak nôm lêḡlêḡ hayô hamô avômalô lôk liḡḡ bêḡ anôḡ lenḡḡkadôk ba idum i ibitak mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ḡaḡ
(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ *Kiḡ Helot Antipas halaḡô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêḡ bôk eyala yani katô. Doho enaḡ, “Jon anyô hathik ḡaḡ haviyô hathak loḡbô ba intu hawa lôklokwaḡ ba hadum nômbithi takêḡ.”

¹⁵ Ma vi enaḡ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enaḡ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶ Ma donḡtom Helot halaḡô abô takêḡ ma hanaḡ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêḡ laselo kisi, lêk haviyô hathak loḡbô!”

¹⁷⁻¹⁸ *Sêbôk ma Helot hawa yaḡ Pilip anêḡ avi Helodias vani. Ba Jon hanaḡ hadêḡ Helot nena, “Lêk howa mamuyaḡ yanavi vani ba intu hubuliḡ

---

* **6:11:** Ap 13:51   * **6:13:** Jem 5:14   * **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28;
Luk 9:19-20   * **6:17-18:** Wkp 18:16

abô balabuñ.” Êñ ma Helot hêv abô ek nebalon Jon. Ma evalon yani ba ekak lon ma êdô hamô koladôn.

¹⁹ Ma Helodias havalon anêñ lamanin hathak Jon lon ba lahavin nijik yani vônô, ma donjom min hatôm ami,

²⁰ ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathen lôk anyô thêthôn. Aên ba hayabin Jon mavi. Ma hathak halañô Jon anêñ abô ba lahiki kambom, ma donjom lahavin bêñ anôn ek endañ anêñ abô.

²¹ Haven yam ma Helodias hapôm lonôndê te. Helot hanjabôm nômbên ek lahabi anêñ waklavôn talêbô hawa yani. Ba halam anêñ nê bêñbên takatu ba ethak êv yani sa lôk nê vovak laik môñ ma nê bêñbên anêñ Galili.

²² Thêlô eyañ nômbêma ma Helodias nalavi hayô haloyen ba hadum Helot lôk anêñ nê bêñbên sapên malenin mavi.

Êñ ma kin hanañ hadên avena êñ, “Lemhavin malê ba honañ ma tem yanêm êndên o.”

²³ Ma havak abô havin yani nena, “Yanañ avanôn bin dake nena honañ hik ya lin hathak nômlate ek yanêm êndên o, êñ ma tem yanêm iyom. Ma honañ hadên ya ek yambak yenañ pik lôk nômkama sapên vose êndôk malêvôn ba yanêm vi êndên o, êñ ma hatôm.”

²⁴ Êñ ma avena êñ hi hanañ hik talêbô lin, “Yanañ aisê?”

Ma talêbô hanañ, “Onañ nena, ‘Yalenhavin Jon anyô hathik nañ wakadok.’ ”

²⁵ Ma avena êñ havôhi lêvôkê ma hanañ hadên kin nena, “Yalenhavin êntêk iyom ma otak Jon anyô

hathik njan wakadôk êndôk belev te ba nê m êndên ya.”

²⁶ Ma kin halanô ma lamalain bên, ma donjom bôk havak abô halôk nê bên bên malenjin yôv. Ba intu hadô enan nena mi.

²⁷ Aên ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô ên hi koladôn ma hadabên Jon laselo kisi.

²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadên avi muk atu. Ma avi ên hawa ba hi hêv hadên talêbô.

²⁹ Ma Jon anên nê ku elanô abô ên, ma êlêm ewa anên linjukipik ba i elav halôk siô valu abyan.

*Yisu havakôn avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)*

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonbô ma enan hathak nôm takatu ba thêlô idum lo êdôn.

³¹ Ma avômalô bên anôn i ba êlêm ba Yisu lôk anên nê ku min hatôm nejan nôm ami. Ba intu hanan hadên anên nê ku nena, “Nôlêm ek alôana lon thiliv bute ek naja lovak.”

³² Aên ba thêlôda iyom ethak yen te ba i lon thiliv bute.

³³ Ma donjom avômalô bên anôn êyê thêlô ma eyala lon atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anên lomalak lomalak elanvin ba êyô lon ên êmôn vêm ka Yisu lôk anên nê ku êyô even yam.

³⁴ *Ma Yisu hathak lin ma hayê avômalô bên anôn lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alan si mi,

---

* **6:30:** Luk 10:17   * **6:34:** Nam 27:17; Mat 9:36

ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôn̄ thêlô hathak nômkama bêñ anôn̄.

³⁵ *Yañsiñ hayô ma anêñ ñê ku i hadêñ yani ma enañ, “Lêk yañsiñ ma alalô amô loñ thiliv.

³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loñ takatu ba hamô habobo ek nêñem iniñ nômvuli ek nejañ.”

³⁷ Ma don̄tom Yisu hanañ nena, “Mi, mólôda nobakôn̄ i.”

Êñ ma thêlô enañ viyañ, “Ai, avômalô nômbêñ anôn̄ ba intu napôm valu êtôm ku ayôn̄ bahen̄vi ba lahavulô anêñ vuli ek nanêm nômvuli esak e?”

³⁸ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Mólôn̄im polom vithê? Ôñgô am.”

Ma i êyê ma enañ nena, “Polom bahen̄vi ma alim ju.”

³⁹ Êñ ma Yisu hanañ ek anêñ ñê ku nenañ êndêñ avômalô ek nimbi i sam ni lodôn̄lodôn̄ nenanena ba nêndôk nêñmô kamuñ mavi atu.

⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodôn̄lodôn̄ ba vi ma hatôm 100 êmô dôm te ma ôdôn̄ yañ ma hatôm 50 êmô lodôn̄lodôn̄ aêñ.

⁴¹ Ma Yisu hawa polom bahen̄vi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leñ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êñ ma hêv hadêñ anêñ ñê ku ek nimbi sam êndêñ avômalô takatu ba êmô. Ma hadum aêñ hathak alim ju atu haviñ.

⁴² Ma avômalô sapêñ eyañ ba leñiñviyak.

⁴³ Ma polom lôk alim wata vi atu ba hamô ma ñê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju.

---

* 6:35: Mak 8:1-9

44 Ma anyô takatu ba eyañ nôm êñ ma hatôm 5,000.

*Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)*

45 Vêma ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nesak yeñ ba nêmoñ ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nêma avômalô ba ini am.

46 *Yani hêv avômalô ba i, êñ ma yani hathak dum te ba hi ek eteñ mek.

47 Hale vônô ma yeñ atu lôk anêñ nê ku êmô kasukthôm malêvôn biñ ma Yisu da intu hamô liñdan denañ.

48 Ma hayê lovak hayuv anêñ nê ku lôk yeñ ba hamô yeñ loñ hale hi. Ma thêlô lôklokwañ ek ivusiñ yeñ. Habobo tem eyañ ma Yisu havenj kasuk anêñ dômlê ba hi hadêñ thêlô. Yani hadum ek nêma thêlô liliñ,

49-50 *ma donjom anêñ nê ku êyê yani havenj kasuk anêñ dômlê ba eson nena anyôla dahô. Thêlô sapêñ êyê yani ba êkô kambom ba elañ boloba.

Ma ketheñ oyañ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô miñ nôkô ami ma nômô yaô! Ya êntêk!”

51 *Ma yani hathak yeñ haviñ thêlô ma lovak bêñ êñ hama. Ma thêlô eson kambom ba lenjñhabi mayaliv.

52 Ek malê nena iniñ auk ma thekthek denañ ba miñ eyala polom atu ba Yisu hanğôli anêñ ôdôn ami.

---

* 6:46: Luk 5:16   * 6:49-50: Luk 24:37   * 6:51: Mak 4:39

*Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi hêk Genesalet
(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)*

⁵³ Thêlô ethak lijdanj vi tuvulu anêj Genesalet ma êthô yej hamô.

⁵⁴ Etak yej ba êlôk binj ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani kethêj.

⁵⁵ Ba intu elanjij evenj loj sapêj ba ewa nê lôk lijij halôk yêm ba i loj atu ba elanjô nena Yisu tem êmô.

⁵⁶ Loj nômbêj atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bêjbêj, ma avômalô ewa nê lôk lijij ba i êdô i hêk loj ethak donjom halôk. Ma etej yani ek nêsôm anêj kwêv daim anêj danj iyom. Ma sapêj atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

*Yisu hanañ hathak nôm takatu ba tem indum
anyô lelaik*

(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo nê lôk¹ kauk hathak abô balabuñ doho êlêm anêj Jelusalem ba ekalabu Yisu siñ.

² *Ma thêlô êyê Yisu anêj nê ku doho eyañ nôm lôk bahenj “lelaik” ma miñ ithik bahenij hatôm Palisi iniñ abô majañ hanañ ami.

³ (Palisi lôk avômalô Israêl ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik bahenij hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêj ma hatôm nejan nôm, ma miñ ithik aêj ami ma miñ hatôm nejan nôm ami.

⁴ *Lôk i loj etak nôm hamô ek nê nê nê vuli ba êvô êlêm ma miñ ithik nôm takatu ba ewa hatôm

---

* 7:2: Luk 11:38   * 7:4: Mat 23:25

iniñ bôk lo loñ atu ba ethak idum ami, êñ ma miñ hatôm nejañ nôk takêñ ami. Thêlô ethak esopa limi iniñ bôk lo loñ ba ithik tase lôk uñ ma belev lôk nômkama lomaloma hatôm iniñ abô majañ hanañ.)

⁵ Êñ ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ hadêñ Yisu, “Aisê ka anêm ñê ku eyañ nôk lôk bahenñ lelaik ma miñ esopa bumalô iniñ abô majañ ami?”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hato abô avanôñ hathak môlô ñê takatu ba onañ abô mavi ma donjom udum kambom lomaloma ba hanañ nena,

“‘Avômalô êntêk êbô yenañ athên hathak venñbôlêk oyañ.

Ma donjom kapôlôññ ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yey oyañ hadêñ ya.

Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbên anên abô.” ’ *Aisaia 29:13*

⁸ Môlô ovaloñ ñê pik iniñ kobom loñ ma otak Wapômbên anên abô balabuñ.”

⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbên anên abô balabuñ ba osopa môlôda unim abô majañ.

¹⁰ *Hatôm Mose bôk hanañ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathañ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpên vônô.’

¹¹ Ma donjom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêñ lami nena, ‘Yenañ nômkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êñ ma bôk yahanañ

* **7:10:** Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16

nena tem yanêm êndêŋ Wapômbêŋ êtôm da. Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa ami.'

12 Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nêm talêbô lo lambô sa.

13 Môlô othak osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ ba ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô. Lôk udum kobom lomaloma aêŋ iyom."

14 Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu êlêm hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaŋ, "Môlô sapêŋ, nodanô ya lôk noyala abô takêntêk.

15-16 *Nôm eyaŋ miŋ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ, intu hadum anyô habitak lelaik."*

17 Yisu hatak avômalô nômbêŋ atu ma hi unyak kapô. Êŋ ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô atu ba hanaŋ.

18 Ma Yisu hanaŋ, "Ma môlô ôthôŋ haviŋ e? Odaŋô katô! Nôm takatu ba eyaŋ, miŋ hatôm idum anyô imbitak lelaik ênjêk Wapômbêŋ ma ami.

19 Nôm takêŋ miŋ halôk anyô kapô ba habuliŋ iniŋ auk ami. Mi, hi hamiŋ anyô lasoam vêm ma hale yaŋ ba hi." (Yisu hanaŋ aêŋ ek hik thô nena nôm eyaŋ sapêŋ ma lêk mavi iyom.)

20 Ma Yisu hanaŋ nena, "Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêŋ ma.

21 Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaŋ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliliŋ ma vani

---

* **7:15-16:** Ap 10:14-15   * **7:15-16:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôŋ ma ondaŋô abô êntêk.

lôk ik anyô vônô ma idum sek haviņ anyô yaņ yanavi lôk

²² maleņiņkilik ma leņiņhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaņ ma idum nôm kambom hathak anyô yaņ ma miņ mama ami lôk leņdaņ hathak anyô yaņ anêņ nômka ma enaņ abôyaņ hathak anyô yaņ lôk êbôi hathak iniņ athêņ ma idum nômka hatôm ñê molo.

²³ Nôm kambom takêņ intu hamô anyô kapô ba hale yaıņ ba hadum ôpêņ habitak lelaik.”

*Avi Ponisia te hêvhaviņ Yisu
(Mat 15:21-28)*

²⁴ Ma Yisu hatak loņ êņ ma hi haveņ loņ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loņ êņ. Ma doņtom miņ hatôm imbuņ i ek avômalô ami.

²⁵ Ma avi te atu ba ñgôk lelaik hamô haviņ nalavi halaņô nena Yisu lêk hayô loņ êņ. Êņ ma hi kethen ma halek vadôņ lêlô hêk Yisu ma.

²⁶ Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanaņ hik Yisu liņ lôk kapô malaiņ nena nêm ñgôk atu ba hamô haviņ nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanaņ nena, “Alalô nanêm nôm êndêņ avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniņ nôm êndêņ avuņ.”

²⁸ Ma avi êņ hanaņ, “Anyô Bêņ, êņ ma avanôņ. Ma doņtom avuņ ethak isup avômena iniņ nôm mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibiņ ba eyaņ.”

²⁹ Ma Yisu hanaņ, “Abô atu ba honaņ ma mavi ba intu ômbônu. Ñgôk êņ lêk hatak nalum avi yôv.”

30 Ma avi êṅ hayô anêṅ unyak ma hayê nena ṅgôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônônṅ hêk anêṅ loṅ.

Yisu hadum anyô lêndônṅ lôk abôlêk putup te mavi

31 Ma Yisu hatak Taia iniṅ loṅ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniṅ loṅ vêm ma havôhi kasukthôm Galili.

32 Êṅ ma ewa anyô lêndônṅ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enaṅ hik yani liṅ lôk kapôlônṅ ek etak baṅ êyônṅgêk ôpêṅ.

33 Ma Yisu hawa ôpêṅ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasoṅ baṅgwasinṅ halôk ôpêṅ lêndônṅ kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak baṅ ma hasôm ôpêṅ dahalaṅ.

34 Ma hayê leṅ ma hik siv auk ma hanaṅ hadêṅ ôpêṅ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêṅ ôdônṅ nena lemôndônṅ ekyav.)

35 Êṅ ma ôpêṅ lêndônṅ lo abôlêk hakyav ma hanaṅ abô halêm yaṅ.

36 *Ma Yisu hanaṅ nena miṅ nenaṅ bêṅ êndêṅ anyôla ami. Hanaṅ aêṅ lôbôlônṅ ma doṅtom avômalô miṅ bônônṅ ami ma enaṅ bêṅ hi ba hi.

37 *Ma avômalô esoṅ kambom ba enaṅ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anônṅ. Hadum ṅê leṅônṅdônṅ kôtônṅ elanô abô ma ṅê venṅjbôlêk putup enaṅ abô halêm yaṅ.”

8

*Yisu havakônṅ avômalô hatôm 4,000
(Mat 15:32-39)*

---

* 7:36: Mak 1:43-45   * 7:37: Ais 35:5

1 *Ma wak te ma avômalô bêñ anôñ êlêm ethak donjom hathak loñbô. Ma thêlô nôñ mi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anêñ ñê ku êlêm ma hanañ hadêñ i nena,

2 “Yalenñ hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nôñ lêk mi.

3 Doho êlêm anêñ loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyañ, ma tem malenñ etaba êndôk loñôndê ba nêñêm yak.”

4 Ma anêñ ñê ku enañ nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ. Aêñ ba alalô naja polom anêñ êsê ek nanêm êndêñ i?”

5 Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Bahenñvi ba lahavuju.”

6 Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêñ bîñ. Ma hawa polom bahenñvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya ba hêv hadêñ anêñ ñê ku ek nebani êndêñ avômalô nômbêñ atu ba êmô.

7 Ma iniñ alim yaônena tomtom hamô haviñ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadêñ anêñ ñê ku ek nebani êndêñ avômalô imbiñ.

8 Ma avômalô nômbêñ êñ eyañ ba lenñviyak. Ma ñê ku isup nôñ wata halôk vak sam bahenñvi ba lahavuju.

9 Avômalô takêñ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêñ ba i.

10 Ma yani hathak yeñ haviñ anêñ ñê ku ba i Dalmanuta iniñ loñ.

---

* 8:1: Mak 6:35-44

*Palisi leñihavinj nêgê lavôñij te
(Mat 16:1-4)*

¹¹ Ma Palisi êyô ma enañ hik Yisu liñ lôklokwan nena, “Undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêñ hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enañ aêñ ek nesau yani iyom.

¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanañ, “Avômalô bôlôñ êntêk leñihavinj yandum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêñ bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanañ avanôñ êndênj môlô nena tem miñ yandum lavôñij ek avômalô bôlôñ êntêk nêgê ami, ma mi.”

¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeñ hathak lonbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

*Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñ yis
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Yisu anêñ nê ku leñijpalij ba miñ ewa polom bêñ anôñ ba ethak yeñ ami ma ewa polom donjom iyom.

¹⁵ *Ma Yisu hanañ lôklokwan hadêñ thêlô nena, “Noyabinj am esak Palisi lo Helot iniñ yis.”*

¹⁶ Ma nê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha hanañ hathak alalô polom mi la.”

¹⁷ *Ma donjom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthôñ lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thektheke e?”

¹⁸ Môlô nê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndôñ ma miñ olanjô abô

---

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29   * **8:15:** Luk 12:1   * **8:15:** Yis ma nôm atu ba hadum polom hathij bêñ.   * **8:17:** Mak 6:52

ami e? Ma môlô miŋ lemimhabi nô m atu ba bôk yahadum ami e?

19 *Yahaya polom bahen̄vi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Laumiŋ ba lahavuju.”

20 “Ma yahaya polom bahen̄vi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Bahen̄vi ba lahavuju.”

21 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Aisê, miŋ oyala ami denaŋ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

22 Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enaŋ hik yani liŋ lôklokwaŋ ek êsôm ôpêŋ.

23 Ma Yisu havalon̄ anyô mapusip hamô baŋ ma hadadi ba thai etak malak bêŋ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêŋ madaluk luvi ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ. Ma hanaŋ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

24 Ma ôpêŋ hêv ma liŋ ma hanaŋ, “Yahayê avômalô doho, ma don̄tom thêlô hatôm alokwaŋ i ba êlêm.”

25 Êŋ ma Yisu hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ madaluk hathak lon̄bô. Ma ôpêŋ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêŋ halêm yaiŋ.

26 Ma Yisu hanaŋ nena, “Nu oda anêm unyak ma miŋ nu malak bêŋ ami.”

*Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

---

* 8:19: Mak 6:41-44

27 Ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku etak loḡ êḡ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Evenḡ loḡôndê denaḡ ma hananḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

28 *Ma thêlô enaḡ nena, “Doho enaḡ nena o ma Jon anyô hathik ḡaḡ ma doho enaḡ nena o ma Elia ma doho enaḡ nena o ma plopet bô te.”

29 *Ma Yisu hananḡ hik thêlô liḡ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êḡ ma Pita hananḡ bêḡ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ.”

30 *Ma Yisu hananḡ lôklokwaḡ ek miḡ nenanḡ abô êḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami.

*Yisu hananḡ abô hathak anêḡ ḡama
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

31 Ma Yisu hadôḡ thêlô ba hananḡ nena, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba enja vovaḡ bêḡ anôḡ. Ma Isael iniḡ ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ tem nimbuliḡ dômiḡ êndêḡ yani. Ma Wapômbêḡ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.”

32 Yisu hananḡ abô takêḡ bêḡ hadêḡ thêlô, êḡ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathanḡ ba hananḡ nena, “Miḡ onaḡ aêḡ ami.”

33 Ma donḡtom Yisu hik ma liliḡ ba hayê anêḡ ḡê ku vi ma hathanḡ Pita ba hananḡ, “Sadaḡ, nu daḡ! Hosopa anyô iniḡ auk iyom ma miḡ hosopa Wapômbêḡ anêḡ auk ami.”

---

* 8:28: Mak 6:15   * 8:29: Jon 6:68-69   * 8:30: Mak 9:9

34 *Êḡ ma Yisu halam avômalô nômbêḡ atu ba êlêm iviḡ anêḡ ḡê ku ma hanaḡ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êḡ ma êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yanida ma enja anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba esopa ya.

35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêḡ anôḡ hathak anêḡ lôkmala pik, anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak. Ma doḡtom ôpatu ba hatak anêḡ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaḡ abô, yani êḡ tem enja lôkmala anôḡ.

36 Anyô te hawa nômkama pik sapêḡ, ma doḡtom miḡ hasopa Wapômbêḡ ami ba anêḡ lôkmala hêḡ yak, êḡ ma tem yani êḡ mavi e? Mi anôḡ, tem enja vovaḡ.

37 Ma anyôla hatôm nêḡ nômlate êndêḡ Wapômbêḡ ek enja anêḡ lôkmala esak loḡbô e? Mi anôḡ!

38 *Avômalô bôlôḡ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêḡ. Aêḡ ba anyôla mama ek ya lôk yenaḡ abô, ma embeḡ yam atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ êlêm imbiḡ Lambô anêḡ deda lôkmaḡiḡ lôk anêḡ aḡela mathêḡ, ma yani tem mama ek ôpêḡ aêḡ iyom.”

9

1 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêm imbiḡ anêḡ lôklokwaḡ bêḡ. Ma môlô vi atu ba umiḡ loḡ êntêk tem nôḡmô lôkmala denaḡ, ma ôḡḡô nôḡ êḡ imbiḡ.”

*Yisu liḡkupik habitak yaḡda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

---

* **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27   * **8:38:** Mat 10:33   * **9:1:** Mak 13:30

2 *Wak bahen̄vi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êñ ma Yisu liñkupik habitak yan̄da hêk thêlô malen̄iñ.

3 Ma anêñ kwêv habitak thapuk anôñ biñ ba anyô pik la miñ hatôm isik anêñ kwêv ba imbitak thapuk aêñ ami.

4 Ma kethen̄ oyan̄ ma Elia lo Mose êyô ma enan̄ abô havin̄ Yisu ba thêlô êyê.

5 Ma Pita hanan̄ hadên̄ Yisu, “Kêdôn̄waga, mavi anôñ ek lêk alalô amô loñ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwan̄lô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.”

6 (Thêlô êkô kambom ba êthôn̄ abô nenan̄ palin̄ ba intu Pita hanan̄ aêñ.)

7 Ma buliv te hayô hava thêlô sin̄, ma abô te halêm anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenan̄ Okna atu ba yalen̄havin̄ videdaun̄. Ba nodan̄ô anêñ abô!”

8 Ma kethen̄ oyan̄ ma thêlô êyê hawê haven̄ ma Yisu iyom intu hamin̄ ma miñ anyôla hamin̄ havin̄ yani ami.

9 Vêm ma etak dumlolê êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanan̄ lôklokwan̄ ek miñ nenan̄ nôm atu ba êyê bêñ êndên̄ anyôla ami endeaba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ema ba imbiyô ênjêk ñama esak loñbô am.

10 Aêñ ba thêlô ivun̄ abô êñ hêk thêlôda ma miñ enan̄ bêñ ami, ma don̄tom enan̄ abô pôk bêñ hathak “ema lo imbiyô ênjêk ñama” anêñ ôdôn̄ ma aisê?

---

* 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

11 *Ma thêlô enañ hik Yisu liñ, “Aisê ka nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ nena Elia tem êmôn̄ ba êlêm vêm ka Mesia?”

12-13 *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôn̄! Elia tem êmôn̄ ek indum nômkama sapêñ imbitak mavi esak loñbô. Ma don̄tom yanañ êndên̄ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniñ leñiñhaviñ iyom ba idum kambom lomaloma hadên̄ yani hatôm atu ba Wapômbên̄ anên̄ kapyã bôk hanañ hathak yani. Ma don̄tom aisê ka Wapômbên̄ anên̄ kapyã hanañ nena Anyô Anên̄ Nakaduñ atu tem enja vovañ bên̄ lôk nêmbôliñ dômiñ êndên̄ yani?”

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô êyô ek nê ku vi ma êyê avômalô bên̄ anôn̄ lêk ethak don̄tom ba êmô. Ma nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk anên̄ nê ku vi atu ba êmô enañ abô ba êkôki hathak.

15 Ma avômalô nômbên̄ êñ êyê Yisu, ma eson̄ kambom ba elañviñ i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

17 Ma anyô te hamiñ avômalô nômbên̄ êñ kapô ba hanañ, “Kêdôn̄waga, ngôk te havalon̄ yenañ okna abôlêk loñ ba miñ hatôm enañ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o.

18 Ngôk hathak hayôkwiñ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiñ ma halon̄olon̄ abôlêk kalalañ ma liñ havuviñ ba thocho. Yahanañ ek anêm nê ku nênem ngôk êñ vê ma don̄tom thêlô miñ hatôm ami.”

---

* 9:11: Mal 3:1   * 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

19 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yahamô haviŋ môle sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôleŋ lêk hagiap hathak môle. Noja okna êŋ êlêm.”

20 Êŋ ma ewa okna atu hi hadêŋ Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwiŋ okna êŋ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlek thôk hêv yak.

21 Ma Yisu hanaŋ hik lambô liŋ, “Ngôk habuliŋ yani hadêŋ aŋgê?”

Ma lambô hanaŋ nena, “Sêbôk ba yani yaôna.

22 Ngôk êŋ habi yani halôk atum lôk ŋaŋ lôbôleŋ ek injik yani vônô ma doŋtom mi. Aêŋ ba o hatôm undum ek ŋgôk êŋ etak yenaŋ okna, êŋ ma hôêv kapôlek ek yai.”

23 *Ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka honaŋ nena, ‘o hatôm’? Wapômbeŋ hatôm indum nômkama sapêŋ ek ŋê takatu ba êvhaviŋ yani.”

24 Ma kethêŋ oyaŋ ma okna êŋ anêŋ lambô hanaŋ, “Yahêvhaviŋ ba undum ek yenaŋ auk atu ba miŋ yahêvhaviŋ ami êkôk ya liŋ ek yanêmimiŋ!”

25 Ma Yisu hayê nena avômalo êvôv i kethêŋ ethak doŋtom, êŋ ma hathaŋ ŋgôk lelaik atu ba hanaŋ, “O ŋgôk vembôlek lôk lemôndôŋ putup, yahaŋaŋ hadêŋ o nena otak okna êntêk ba nu ma miŋ ômbôlek esak loŋbô ami.”

26 *Ma ŋgôk halaŋ boloba ma hayôkwiŋ okna êŋ kambom ma hale yaŋ ba hi. Ma okna êŋ hêk inaŋ anyô ŋama ba avômalo enaŋ nena, “Lêk hama.”

27 Ma doŋtom Yisu havalonŋ hamô baŋ vi ma havôv ba haviyô hamiŋ.

---

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23   * 9:26: Mak 1:26

28 Vêma ma Yisu lôk anêḡ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Aisê ka yêlô miḡ hatôm nanêm ḡgôk êḡ vê ami?”

29 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ hadêḡ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêma ḡgôk anêḡ aêḡ vê.”

*Yisu hanaḡ bôlôḡ yaḡ hathak anêḡ ḡama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30 *Ma thêlô etak loḡ êḡ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê

31 *ek êndôḡ anêḡ nê ku. Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô bahenḡ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.”

32 *Ma anêḡ nê ku êthôḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ palin lôk êkô ek nenaḡ injik yani liḡ.

*Opalê intu anyô bêḡ?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlô ôkôkam hathak malê havenḡ loḡondê ba ôlêm?”

34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêḡ ek Yisu anêḡ nê ku vi ba intu thêlô bônôḡ.

35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêḡ nê ku laumiḡ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanaḡ, “Lemimhaviḡ numbitak anyô bêḡ, êḡ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniḡ anyô ku oyaḡ.”

* 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45

* 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26

36 Ma hawa amena te ba hadô hamiņ thêlô malêvôņ. Ma havalonj hamiņ ma hanaņ hadêņ thêlô,

37 **“Ôpatu ba hêvhaviņ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviņ.”*

*Ôpatu ba hadum ku haviņ alalô ma miņ numiņ
yani loņ siņ ami
(Luk 9:49-50)*

38 Ma Jon hanaņ hadêņ Yisu nena, “Kêdôņwaga, yêlô ayê anyô te hêv ņgôk vê hathak anêm athêņ. Ma donjom yani ma miņ alalô te ami, ba intu yêlô anaņ ek yani etak ku êņ.”

39 Ma donjom Yisu hanaņ nena, “Dô! Miņ numiņ yani loņ siņ ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenaņ athêņ ma tem miņ enaņ abô kambom kethêņ esak ya ami,

40 **ek malê nena ôpatu ba miņ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniņ te.*

41 **Yanaņ avanôņ êndêņ môle nena anyô te hayê nena môle ma Kilisi anêņ avômalô ba hêv ņaņ hadêņ môle, ôpêņ tem enja anêņ vuli.*

*Umiņ lôklokwaņ ek kambom miņ esale o thô ami
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)*

42 “Ma anyô te hadum ba yenaņ amena atu ba hêvhaviņ ya te hêv yak, ôpêņ tem êpôm malaiņ bêņ anôņ. Ôpêņ tem nêsôkwêņ valu bêņ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ņgwêk makidiņ ba ema.

---

* **9:37:** Mat 10:40   * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23   * **9:41:** Mat 10:42

Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm embenŋ yam.

43-44 *Ma bahem hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba nê m vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Bahem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.*

45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba nê m vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Vem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.*

47 *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.

48 *‘Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ

---

* **9:43-44:** Mat 5:30   * **9:43-44:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ.   * **9:45-46:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ.   * **9:47:** Mat 5:29   * **9:48:** Ais 66:24

anyô êmô aênj.

⁴⁹ Atum tem êpôm avômalô sapênj êtôm ñgwêk etak hathak nôm ek atum êj esaê thêlô.

⁵⁰ * “Ñgwêk ma nôm mavi, ma donjom anênj manij hêv yak, êj ma opalê hatôm idum ba imbitak manij esak lonjbô am? Ñgwêk hathak hadum nôm ba vasiñ, ba intu nômô yôhok* mavi imbiñ am aênj iyom.”

10

*Yisu hanañ abô hathak ñê lôk venji êdô i
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ Ma Yisu hatak lonj êj ma hi havenj lonj Judia lo ñañ Jolodañ vi. Ma avômalô bênj anônj êlêm hathak lonjbô. Êj ma hasopa anênj bôk lo lonj ba hadônj i.

² Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enañ hik yani liñ, “Abô balabuñ hanañ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê mena mi e?”

³ Ma Yisu hanañ viyañ, “Mose bôk hanañ aisê?”

⁴ *Ma thêlô enañ, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêm yanavi vê ba etak êndôk yanavi bañ ek nêm yani vê.”

⁵ Êj ma Yisu hanañ nena, “Môlô ñê lemôndônj kôtônj kambom ba intu Mose hato balabuñ êj ba hêv hadênj môlô.

⁶ *Ma donjom ‘sêbôk ba môñ anônj atu ba Wapômbênj hapesañ avômalô ma hapesañ anyô lo avi.

---

* **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34   * **9:50:** ‘Yôhok’ anênj ôdônj nena ôpatu ba hamô malinyaô havin avômalô vi. Lôk minj lamaniñ kethenji ami.

Ma hêv avômalô sa ek netak vovak.   * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31

* **10:6:** Stt 1:27; 5:2

7 *Ba intu Wapômbêñ bôk hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak donjom imbiñ yanavi

8 ek thai nimbitak êtôm kupik donjom iyom.”
’ Thai miñ ju hathak lonbô ami ma lêk ibitak donjom.

9 Aêñ ba nôm atu ba Wapômbêñ bôk havak lon hathak donjom, ma miñ hatôm anyôla epole vé ami.”

10 Vêma ma Yisu lôk anêñ nê ku êmô unyak kapô, ma anêñ nê ku enañ hik yani liñ hathak abô êñ.

11 *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yañ, êñ ma hadum sek ba habuliñ yanavi bô.

12 Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yañ, êñ ma hadum sek aêñ iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

13 Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêñ Yisu ek etak ban êyô ênjêk thêlô. Ma donjom anêñ nê ku ethañ avômalô takêñ.

14 Yisu hayê nôm êñ, ma lamanin ba hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêñ ya ma miñ numin thêlô lon sin ami ek malê nena avômalô takatu ba athêñ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêñ anêñ lon lôklinyak ma thêlônin.

15 *Yanañ avanôn êndêñ mólô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbêñ anêñ lon lôklinyak hatôm

---

* **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33   * **10:11:** Mat 5:32   * **10:15:** Mat 18:3

avômena yaônena ami, miñ hatôm imbitak êyô lon êñ kapô ba ni ami. Ma mi.”

¹⁶ Ma Yisu havalon avômena ma hatak ban hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

*Anyô lôk nômkama bêñ hanañ abô havin Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halanvin hadêñ yani ma halek vadôn lêlô hamô valuvi ma hanañ, “Kêdôñwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

¹⁸ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêñ iyom intu ba mavi.

¹⁹* Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ ungwik anyô vônô ami. Miñ undum sek imbin anyô yan yanavi ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyan esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miñ onañ abôyan ek ômbôv anyô yan anêñ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²⁰ Ma ôpêñ hanañ, “Kêdôñwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêñ ba lahavin. Ma hanañ, “O ma nômlate mi denañ. Nu nêñ anêñ nômkama sapêñ ek avômalô nêñem vuli, ma onja valuselen sapêñ ba nêñ êndêñ avômalô siv. Hudum aêñ, ma tem anêñ nômkama mavi lomalama êmô malak leñ. Ma ôlêñ osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôn. Ba intu halanñ abô êñ, ma hakôm ba hi lôk lamalain bêñ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveñ ma hanañ hadêñ anêñ nê ku, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm

---

* **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

malaiŋ bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini.”

24 Yisu anêŋ nê ku elanô ba eson kambom. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô hathak loŋbô nena, “Yenaŋ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiŋ bêŋ anôŋ!

25 Miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyan ba ni ami, ma donjom malaiŋ anôŋ ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

26 Ma Yisu anêŋ nê ku eson kambom anôŋ ba enaŋ hadêŋ i, “Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hayê thêlô lôklokwan ma hanaŋ, “Wapômbêŋ iyom hatôm indum nômkama sapêŋ. Ma anyô te miŋ hatôm nêŋ yanida bulubiŋ ami ma mi.”

28 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkama sapêŋ ba alêm asopa o!”

29 Ma Yisu hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenaŋ Abô Mavi ba hatak anêŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêŋ pik,

30 êŋ ma Wapômbêŋ tem nêŋ bêŋ anôŋ êndêŋ ôpêŋ êtôm 100 êyô êmô anêŋ loŋ imbiŋ. Ôpêŋ hamô pik denaŋ, ma tem enja nômkama bêŋ anôŋ aêntêk unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma donjom avômalô vi tem nimbuliŋ yani imbiŋ. Ma embenŋ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

31 *Odañô! Nê lôk athêñ bêñ, bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ mi. Ma nê lôk athêñ mi bêñ anôñ tem nimbitak nê lôk athêñ bêñ.”

*Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama bôlôñ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)*

32 *Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôñ. Ma anêñ nê ku êyé ba eson kambom ma avômalô takatu ba even yam êkô. Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidon ma hanañ hathak nôñ takatu ba tem êpôm yani.

33 “Odañô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba nêñêm yani êndêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ. Ma tem nenañ ek nijik yani vônô ma nêñêm yani êndêñ avômalô loñ buyañ

34 ek thêlô nenañ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebalî yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loñbô.”

*Jems lo Jon leññhaviñ nimbitak nê bêñ
(Mat 20:20-28)*

35 Yôv ma Sebedi nakaduñ luvi, Jems lo Jon, i hadêñ Yisu ma enañ, “Kêdôñwaga, yai leññhaviñ undum nômlate ek yai.”

36 Ma Yisu hanañ, “Mamu lemimhaviñ malê?”

37 Ma thai enañ nena, “Otak yai yañ êmô bahem vianôñ ma yañ êmô bahem viken êñjêk anêm loñ lôkmañgiñ kapô.”

---

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30   * **10:32:** Mak 8:31; 9:31

38 *Ma Yisu hanaŋ, “Mamu ôthôn nôm atu ba onan hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ŋan atu ba tem yasik e?”

39 *Ma enan, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaŋ, “Avanôn, tase êŋ lôk ŋan êŋ tem nunum lôk nusik.

40 Ma donjom nêmo yabaheŋ vianôn lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wapômbêŋ da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmo loŋ êŋ.”

41 Nê ku laumiŋ takêŋ elanô abô êŋ ba leniŋŋa hadêŋ Jems lo Jon.

42 *Ma Yisu halam sapêŋ ethak donjom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyan iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibiŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethan iniŋ avômalô aêŋ iyom.

43 *Odanô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôn, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêmo môlô sa.

44 Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm avômalô sapêŋ iniŋ anyô ku oyan

45 hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôn! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêmo avômalô bulubiŋ.”

* 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50 * 10:39: Ap 12:2; ALK 1:9

* 10:42: Luk 22:25-26 * 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

*Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)*

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêṅ ṅê ku êyô Jeliko. Idum ek ne-tak Jeliko ma avômalô bêṅ anôṅ i haviṅ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêṅ athêṅ nena Batimeas hamô loṅôndé daṅ vi ba hapetenak ek avômalô nêṅnêṅ yani sa. (Batimeas anêṅ ôdôṅ nena Timeas nakaduṅ.)

⁴⁷ Yani halaṅô nena Yisu anêṅ Nasalet halêm, ma dalam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêṅ Lim Lukmuk, nêṅ kapôlôm ek ya!”

⁴⁸ Ma avômalô bêṅ anôṅ ethaṅ yani ba enaṅ, “O bônôṅ!” Ma doṅtom yani dalam lôklala nena, “Yisu, Devit anêṅ Lim Lukmuk, nêṅ kapôlôm ek ya!”

⁴⁹ Êṅ ma Yisu hamiṅ ma hanaṅ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêṅ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani dalam o.”

⁵⁰ Êṅ ma hakaliv anêṅ kwêv thilibuṅ hi ma hasôv kisi haviyô hamiṅ ma hi hadêṅ Yisu.

⁵¹ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ yani, “Lemhaviṅ yandum malê êndêṅ o?”

Ma anyô madaluk pusip êṅ hanaṅ, “Kêdôṅwaga, yalenṅhaviṅ yaṅgê tak.”

⁵² *Ma Yisu hanaṅ, “Umbiyô ba nu. Anêṅ hôêvhaviṅ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethen oyaṅ ma ôpêṅ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haveṅ loṅôndê.

---

* **10:52:** Mak 5:34

11

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kinj
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êṅ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêṅ nê ku ju ba i

² ma hanaṅ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôṅgô ekak bok donḡi map te loṅ ba hamiṅ. Bok êṅ ma miṅ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.

³ Ma anyôla hanaṅ hik mamu liṅ nena, ‘Udum aêṅ eka?’ ma nonaṅ êndêṅ yani nena, ‘Anyô Bêṅ lahaviṅ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’ ”

⁴ Êṅ ma nê ku ju atu i ma êyê bok donḡi map atu ekak loṅ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loṅondê viyaiṅ. Ma thai epole yak vê.

⁵ Ma anyô doho imiṅ loṅ êṅ êyê ba enaṅ, “Mamu udum malê ba opole bok anêṅ yak vê?”

⁶ Ma thai enaṅ hatôm atu ba Yisu hanaṅ hadêṅ thai. Êṅ ma etak thai ba i.

⁷ Ma ewa bok donḡi êṅ ba i hadêṅ Yisu, ma ibi iniṅ kwêv thilibuṅ daim thô ba enḡava hayôhêk bok dômlokwaṅ ma Yisu hayô hamô.

⁸ Ma avômalô bêṅ anôṅ enḡava iniṅ kwêv thilibuṅ daim ma vi ele nôkya lô ṅauṅ hamô kamuṅ ba enḡava hêk loṅondê.

⁹ Ma vi êmôṅ ma vi evenṅ yam ma Yisu halôk malêvôṅ ba elam nena, “Osana!”

“Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!” *Kapya Yeḡ 118:25-26*

10 “Wapômbêḡ nêḡ anêḡ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêḡ lim êntêk atu ba tem eyabinḡ alalô êtôm kinḡ êtôm sêbôk ba Devit hayabinḡ!

Ozana! Nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ esak lenḡ!”

11 Ma hi Jelusalem ma habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô lonḡ êḡ. Ma doḡtom wak lêk halôk jalôm, êḡ ma hatak Jelusalem ma hi Betani haviḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu.

Yisu hêv ḡê idum ku valu vê hêk unyak mathêḡ kapô

(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

12 Haviyô hayaḡ ma etak Betani ek ini Jelusalem. Ma Yisu hama kisi.

13 *Ma hayê alokwaḡ sabo te lôk ḡauḡ hamiḡ daim dokte. Êḡ ma hi hayô alokwaḡ êḡ ôdôḡ ek êḡjê nena hik anôḡ mena mi. Ma doḡtom hayê ḡauḡ oyaḡ iyom ma miḡ hik ami ek malê nena miḡ anêḡ waklavôḡ injik ami.

14 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ alokwaḡ êḡ nena, “Anyô late miḡ hatôm enjaḡ anêḡ anôḡ esak lonḡbô ami.” Ba anêḡ ḡê ku elañô.

15 *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak mathêḡ kapô anêḡ piklêvôḡ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêḡnêḡ vuli. Êḡ ma halupuniḡ i ba hêv i vê hêk unyak mathêḡ kapô ba ele yaḡ ba i. Ma hale ḡê

* 11:13: Luk 13:6 * 11:15: Jon 2:14

takatu ba êwê nê loŋ buyaŋ iniŋ valuseleŋ hathak Hiblu iniŋ valuseleŋ iniŋ balê liliŋ. Ma hadum aêŋ hadêŋ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênem vuli.

¹⁶ Ma hamiŋ loŋ siŋ ek avômalô miŋ neja iniŋ nômkama ba ini kapô ek nênem vuli ami.

¹⁷ *Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ aêntêk, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Yenaŋ unyak ma unyak avômalô pik sapêŋ neteŋ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniŋ loŋ ekopak êmô.”

¹⁸ *Nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elanô abô êŋ ma êbôlêm loŋôndê ek nijik yani vônô. Ma doŋtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêŋ eson kambom hathak anêŋ abô.

¹⁹ Yaŋsiŋ anôŋ ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

Alokwaŋ sabo hakapok

(Mat 21:20-22)

²⁰ Hayaŋ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwaŋ sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ŋaun ba hayô ôdôŋ.

²¹ Ma Pita lahabi Yisu anêŋ abô ba hanaŋ nena, “Kêdôŋwaga, nôŋgô! Alokwaŋ sabo wakbôk atu ba hothaŋ ma lêk hakapok yôv.”

²² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Nônêminbiŋ Wapômbêŋ.

²³ *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ŋgwêk’, ma hêvhaviŋ ba havalon anêŋ abô êŋ

---

* **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11   * **11:18:** Mak 14:1   * **11:23:** Mat 17:20

lonj lôklokwanj ma miñ laluvi ami, êñ ma Wapômbênj tem indum ba dumlolê êñ endañô ôpênj anênj abô.

24 * Aênj ba intu yananj êndênj môlô nena malê atu ba môlô onanj halôk unim mek, êñ ma nônêmimbij nena lêk owa yôv, ma nôm êñ tem imbitak êtôm môlônim.

25-26 * Môlô umiñ ba otenj mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadênj o, êñ ma notak unim kapôlômim ek ôpênj. Udum aênj ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak lenj tem etak kapô ek môlô aênj iyom.”*

Yisu, opalê hêv athênj bêñ hadênj o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak lonjbô ba êyô unyak mathenj anênj piklêvônj. Ma nê bêñbênj êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabunj lôk nê bêñbênj vi i hadênj Yisu.

28 Ma enanj hik yani liñ nena, “Opalê hêv athênj bêñ hadênj o lôk hêv ku hadênj o ba intu hudum nôm takêntêk?”

29 Ma Yisu hanañ hadênj i nena, “Tem yananj injik môlô liñ esak abô te aênj iyom. Ba onanj abô êñ bêñ hadênj ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athênj bêñ hadênj ya êndênj môlô.

30 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñanj hadênj Jon? Wapômbênj lenj? Mena anyô pik? Môlô nonanj êndênj ya!”

---

* **11:24:** Mat 7:7 * **11:25-26:** Mat 6:14-15 * **11:25-26:** Nê lôkawk vi enanj nena abô doho atu ba Mak hatu ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Ma doñtom môlô miñ otak kapôlômim ek avômalô vi iniñ kambom ami, êñ ma môlônim Lemambô tem miñ etak anênj kapô ek môlônim kambom ami.

³¹ Ma thêlôda enañ hadêñ i nena, “Alalô anañ nena Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ Jon ma tem yani enañ, ‘Aisê ka môlô miñ ôêvhaiñ yani ami?’”

³² Ma donjom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êñ,’ êñ ma avômalô tem leniñmaniñ êndêñ alalô. Ek malê nena thêlô sapêñ êvhaiñ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Yêlô athônñ paliñ.”

Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Aêñ ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêñ bêñ hadêñ ya anêñ athêñ bêñ êndêñ môlô ami. Má mi.”

12

Abô loñ kapô hathak nê kambom eyabiñ ku yak waiñ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanañ abô loñ kapô doho hadêñ thêlô. Ba hanañ, “Anyô te havatho anêñ ku yak waiñ ma havaklôk hawê haveñ. Ma halav lôv nêyô nimiñ waiñ anêñ anônñ pesa ek neja anêñ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmô ek neyabiñ ku êñ. Vêm ma hatak ku êñ halôk anyô doho baheniñ ek neyabiñ ba hik anônñ ma thêlô neja anônñ vi ma nênem vi êndêñ yani. Vêm ma hatak loñ êñ ba hi loñ buyañ.

² Waklavônñ yak waiñ hik anônñ hayô ma hêv anêñ anyô ku te ba hi hadêñ nê takatu ba eyabiñ anêñ ku atu. Yani lahaviñ thêlô nênem anônñ doho êndêñ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviñ i.

---

* **12:1:** Ais 5:1-2

³ Ma donptom thêlô evalonj ôpênj lonj ma ik yani kambom ba êv yani hi oyanj.

⁴ Vêm ma hêv anyô ku yanj ba hi hathak lonjbô, ma donptom ik halôk wakadôk ma êv mama hadênj yani.

⁵ Ênj ma hêv anyô ku te hathak lonjbô ma donptom thêlô ik yani vônô. Vêm ma hêv tomtom aênj habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aênj aleba lêk mi ma anyô donptom iyom hamô. Ôpênj ma anênj namalô atu ba yani lahavinj. Hêv ôpênj hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenanj okna ba tem nedañô anênj abô.’

⁷ “Ma donptom nê takatu ba eyabinj ku ênj êyê ôpênj ma enanj hadênj thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alanj anênj nakadunj ba tem eyabinj lambô anênj ku. Alalô ik yani vônô ma ku ênj tem imbitak alalôaniñ.’

⁸ *Ba intu evalonj yani ba ik yani vônô ma ibi anênj kupik hale viyainj ba hi.

⁹ “Aênj ba ku alanj tem indum malê? Tem ni injik nê takênj vônô ma nêm ku ênj êndênj anyô vi ek neyabinj.

¹⁰ Mólô bôk osam Wapômbênj anênj abô bu êntêk mena mi e?

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landinj anônj.

¹¹ Anyô Bênj da hadum nôm ênj, ma yêlô ayê nôm ênj nena mavi anênj dôênj.’ ”

Kapya Yen 118:22-23

¹² Ma Israel iniñ nê bênbênj eyala nena Yisu hananj abô lonj kapô ênj hathak thêlô ba intu êbôlêm

---

* 12:8: Hib 13:12

lorjondê ek nebalon yani. Ma dorjtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

*Nênêm takis êndêñ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ *Vêm ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadêñ Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalon yani.

¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enañ, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôn. Ma miñ hothak hobam anyô yañ ma hôdô anyô yañ ami. Ba intu nê bêñbêñ êdô anêm abô, ma miñ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêñ anêñ abô thô hadêñ avômalô. Aêñ ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndêñ Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma dorjtom Yisu hayê thêlônin auk kambom thô ba hanañ hik thêlô lin, “Aisê ba môlô udum ek numbulin ya? Noja valuselen te êlêm ek yangê.”

¹⁶ Êñ ma thêlô ewa valuselen te halêm ek Yisu. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Opalê anêñ dahô lôk anêñ athêñ hêk valuselen êntêk?”

Ma thêlô enañ, “Sisa.”

¹⁷ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Sisa anêñ nômkama ma nônêm êndêñ Sisa da. Ma Wapômbêñ anêñ nômkama ma nônêm êndêñ Wapômbêñ da.”

Ma thêlô elañô ba eson kambom hathak anêñ abô êñ.

*Abô hathak nê ñama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)*

---

* **12:13:** Luk 11:53-54   * **12:17:** Lom 13:7

18* Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena,

19*“Kêdôḡwaga, Mose bôk hato hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.’

20 Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi.

21 Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ba hama ba nakaduḡ mi. Ma ḡgwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ.

22 Êḡ ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. Vêm ma avi tôp êḡ hama haviḡ.

23 Ma waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

24 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô miḡ oyala Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ lôk anêḡ abô atu ba hêk anêḡ kapyâ katô ami. Ba intu onaḡ abô lokbaḡ êntêk.

25 ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom.

26* Môlô onaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Ma doḡtom môlô bôk osam Mose anêḡ kapyâ lôk kukuthiḡ atum hathaḡ hamô aliḡ e? Wak êḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’

---

* 12:18: Ap 23:8   * 12:19: Lo 25:5   * 12:26: Kis 3:2,6

27 Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmala iyom iniḡ Wapômbêḡ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doḡtom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokbaḡ anôḡ!”

Balabuḡ alisê intu bêḡ ek vi?
(*Mat 22:34-40; Luk 10:25-28*)

28 *ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ te hayô ma halaḡô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halaḡô Yisu hanaḡ thêlôniniḡ abô viyaiḡ mavi anôḡ. Aêḡ ba yani hanaḡ hik Yisu liḡ, “Balabuḡ alisê intu bêḡ ek balabuḡ vi?”

29 *Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Balabuḡ môḡ hanaḡ nena, ‘Môlô Israeḡ nodaḡô katô. Anyô Bêḡ alalôaniḡ Wapômbêḡ, yani iyom intu Anyô Bêḡ.

30 Lemimimbiḡ Anyô Bêḡ unim Wapômbêḡ êḡjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaḡ lôk unim auk sapêḡ.’

31 *Ma balabuḡ yaḡ ma aêntêk: ‘Lemimimbiḡ avômalô vi êtôm lemhaviḡ oda.’ Balabuḡ vi ma êmô balabuḡ bêḡ ju êntêk kapô.”

32 Ma anyô lôkauk hathak abô balabuḡ hanaḡ hadêḡ Yisu, “Kêdôḡwaga, honaḡ abô mavi anôḡ. Anêm abô ma avanôḡ biḡ nena Anyô Bêḡ iyom intu Wapômbêḡ ma miḡ wapômbêḡ la yaḡ hamô doho haviḡ ami.

33 *Alalô leḡḡimbiḡ yani avanôḡ êḡjêk alalôaniḡ kapôlôḡniḡ lôk auk ma lôklokwaḡ sapêḡ. Lôk leḡḡimbiḡ avômalô vi êtôm alalô leḡḡhaviḡ

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18

* 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

alalôda. Abô balabuᅇ ju êᅇ ma bêᅇ ek da nômbêᅇ atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴ Yisu halanô ôpêᅇ hanaᅇ viyaᅇ lôkauk mavi ba intu hanaᅇ hadêᅇ ôpêᅇ, “Miᅇ hômô daim ek Wapômbêᅇ anêᅇ loᅇ lôklinyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêᅇ elanô anêᅇ abô ba êkô ma miᅇ enaᅇ hik yani liᅇ ek nesau yani esak loᅇbô ami.

Mesia ma opalê anêᅇ lim lukmuk?
(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

³⁵ Ma Yisu hadôᅇ avômalô hamô unyak mathenᅇ anêᅇ piklêvôᅇ ma hanaᅇ, “Nê lôkauk hathak abô balabuᅇ ethak enaᅇ nena Mesia ma Devit anêᅇ lim lukmuk eka?”

³⁶ Lovak Mathenᅇ hêv auk hadêᅇ Devit da ba hanaᅇ,

“ Anyô Bêᅇ Wapômbêᅇ hanaᅇ hadêᅇ yenaᅇ Anyô Bêᅇ Mesia nena,

“Ômô yabahaᅇ vianôᅇ endeba yatak ᅇê takatu ba ik vovak hadêᅇ o nêᅇmô vemkapô vibinᅇ am.” ’

Kapya Yêᅇ 110:1

³⁷ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêᅇ Anyô Bêᅇ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêᅇ lim lôk anêᅇ Anyô Bêᅇ imbinᅇ?”

Avômalô elanô Yisu anêᅇ abô êᅇ ba leᅇᅇᅇmavi anôᅇ.

³⁸ Yisu hadôᅇ thêlô ba hanaᅇ, “Môlô noyabinᅇ am ek ᅇê lôkauk hathak abô balabuᅇ. Thêlô leᅇᅇᅇhavinᅇ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberᅇ ek avômalô nebam i. Lôk leᅇᅇᅇhavinᅇ avômalô bêᅇ anôᅇ nenaᅇ, ‘Waklêvôᅇ anyô bêᅇ’ emberᅇ loᅇ ethak donᅇtom halôk.

³⁹ Ma lenjinhavinj nêmo êtôm nê bênbênj êmô unyak yenj kapô. Ma avômalô enjgabôm nômbênj, ma lenjinhavinj nejanj nômbênj êmô nê bênbênj iniñ loñ ethak êmô.

⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tốp ba ewa iniñ unyak vani lôk etenj mek daim bêñ ek avômalô lenjinimbi nena thêlô ma nê thêthônj anônj. Nê anênj aênj ma tem nêpôm vovanj bêñ êndênj waklavônj idum abô.”

*Avi tốp te anênj da
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anênj alapa da ma hayê avômalô lubunlubun i ibi iniñ da. Ma nê lôk valu bêñ ekaliv valu bêñ anônj halôk alapa da.

⁴² Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anônj hayô ma hatak anênj da hatôm valuselenj thalalenj ju iyom halôk alapa da êñ.

⁴³ *Ma Yisu halam anênj nê ku êlêm ma hanañ, “Yanañ avanônj êndênj môlô nena avi tốp êntêk hêv valuselenj bêñ anônj hamônj ek takêntêk sapênj.

⁴⁴ Avômalô nômbênj êntêk iniñ valu bêñ anônj hamô ma donjom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nômkama mi anônj ma lêk hêv anênj valuselenj sapênj ba miñ havalonj dokte loñ ami.”

13

*Yisu hanañ abô hathak unyak mathen Jerusalem
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ Yisu hatak unyak mathen ba hale yaiñ ma anênj nê ku te hanañ hadênj yani, “Kêdônjwaga, nôñgô

---

* 12:43: 2Ko 8:12

unyak mathen anêḡ lêlêyan ma kêkêlô boman lôk anêḡ valu bêḡbêḡ!”

² *Ma Yisu hanan nena, “Hôyé unyak bêḡbêḡ takêntêk e? Malaiḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yan miḡ hatôm êyômô yan loḡ ami.”

Malaiḡ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathen hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaḡ hik yani liḡ,

⁴ “Onaḡ êndêḡ yêlô nena aḡḡê intu nôḡ takêḡ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêḡ êḡ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hanan hadêḡ thêlô, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaḡ athêḡ ba nenaḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômâlô bêḡ anôḡ. Ba intu noyabiḡ am.

⁷ Ma môlô olaḡô abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak, ma doḡtom pik lo leḡ anêḡ daḡ ma mi denaḡ. Ba intu miḡ nodowaliḡ ami.

⁸ Ma avômâlô ôdôḡ yan tem nijik vovak imbiḡ ôdôḡ yan. Ma kiḡ yan lôk anêḡ avômâlô tem nijik vovak êndêḡ kiḡ yan. Ma loḡ lomaloma ma tem duviaḡ lôk bôm bêḡ imbitak. Nôm takêḡ ma hatôm vovaḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu.

⁹ * “Aêḡ ba noyabiḡ am. Tem nebalon môlô ba netak êndôk ḡê elañô abô baheniḡ. Lôk nebali môlô êmô unyak yeḡ. Hathak yenaḡ athêḡ ma tem

* **13:2:** Luk 19:44   * **13:9:** Mat 10:17-20

numiņ nê bêņbêņ lôk kiņ maleniņ ek nonaņ yenaņ abô bêņ êndêņ i.

¹⁰ Avômalô pik sapêņ tem nedaņô yenaņ Abô Mavi vêmam ka nôm takêņ tem imbitak emben yam.

¹¹*Thêlô ekak môlô loņ ma ewa ba i ek nundum abô, êņ ma miņ nôkô ba nonaņ nena, ‘Yêlô tem nanaņ malê?’ Mi. Waklavôņ êņ ma nonaņ auk takatu ba êv hadêņ môlô iyom. Auk takêņ ma Lovak Mathen da hanaņ ma miņ môlôda onaņ ami.

¹²* “Ma anyô loyaņ tem yaņ enaņ yaņ bêņ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêņ êndêņ nakaduņ. Ma avômena tem nêmbôliņ dômiņ êndêņ lami lo taluvi ba nenaņ ek nijik i vônô.

¹³*Môlô ma yenaņ avômalô. Ba intu avômalô sapêņ tem nêpôlik esak môlô. Ma doņtom nê takatu ba imiņ lôklokwaņ aleba hayô anêņ daņ, ma Wapômbêņ tem nêmi i bulubiņ.

¹⁴* “Nôm kambom anôņ te tem imiņ loņ mathen anôņ ba loņ êņ ma miņ hatôm imiņ ami. (Aêņ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nômi êņ ma nôsôv kethen ba unu dumlolê.

¹⁵*Ma nê takatu ba êmô unyak vôv miņ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniņ nômkama ami.

¹⁶ Ma nê takatu ba êmô ku kapô miņ hatôm nendeni unyak ek neja iniņ kwêv thilibuņ ami.

¹⁷*Ai, kikaknena. Waklavôņ êņ ma tem malaiņ

* **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21 * **13:13:** Mat 10:22;

Jon 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31

* **13:17:** Luk 23:29

bêḡ ek avi takatu ba esabenḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali.

18 Notenḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ beleḡ simbak ami.

19 *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ anôḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami.

20 Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

21 “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hanaḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡḡô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônemimbiḡ ami.

22 *Anyô doho tem nêlêm ba nenaḡ abôyaḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡniḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami.

23 Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denaḡ ma yahanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ hadêḡ môlô ek môlô noyabiḡ am.

*Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêm
(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)*

24 * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêm,
“ma wak tem imbitak momaḡiniḡ,
ma ayôḡ tem miḡ imbi deda ami;

---

* 13:19: Dan 12:1; ALK 7:14   * 13:22: ALK 13:13   * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13

25 ma vuliņ leņ tem nê nê m yak
 ma nô m takatu ba hamô leņ tem nedowaliņ.
Aisaia 13:10; 34:4

26* “Ma wak êņ ma avô malô tem nê gê Anyô Anêņ
 Nakaduņ atu tem ê yô ê mô buliv ba ê lêm imbiņ
 anêņ lô klinyak lô k anêņ deda lô kmaņ giņ.

27* Yani tem nê m anêņ aņela ba ini pik anêņ daņ
 sapêņ ek nisup avô malô takatu ba bô k dalam i yô v.

28 “Ba intu mô lô noja auk esak alokwaņ beleņ.*
 Hayeņ ba ņauņ lukmuk habitak, êņ ma oyala nena
 tem wak mavi ê yô.

29 Ma aêņ iyom, mô lô ô yê nô m takê ntê k habitak,
 êņ ma noyala nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ
 waklavôņ endelêm lê k habobo ba hamiņ unyak
 abô lê k.

30 Yanaņ avanôņ ê ndêņ mô lô nena avô malô bô lôņ
 ê ntê k tem miņ nema ami denaņ ma nô m takê ntê k
 sapêņ tem imbitak.

31 Pik lô k leņ tem nê m yak ba ni, ma donjom
 yenaņ abô bute miņ hatô m nê m yak ami.

*Anyô te miņ hayala waklavôņ Yisu endelêm ami
 (Mat 24:36-44)*

32 “Anyô te miņ hayala Yisu anêņ waklavôņ en-
 delêm ami. Aņela leņ miņ eyala ami, ma Nakaduņ
 miņ hayala haviņ ami. Ma Kamik iyom intu hay-
 ala.

33 Aêņ ba noyabiņ am ba nô nê m lê lê! Mô lô miņ
 oyala waklavôņ atu ba nô m êņ tem imbitak ami.

34 Nô m êņ ma hatô m anyô hatak anêņ unyak ba
 hi loņ buyaņ. Yani hi ma hanaņ hadêņ anêņ ņê ku

---

* 13:26: ALK 1:7   * 13:27: Mat 13:41   * 13:28: Abô Bô mbôm
 ma “fik”. Nô ņgô Mat 24:32.

ek neyabinj anêj nôm kama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanañ hadêj anyô hayabinj malak abôlêk nena eyabinj dedaunj mavi.

³⁵ * “Môlô minj oyala waklavônj atu ba unyak alañ tem endelêm esak loñbô ami. Tem êlêm êndêj yañsinj mena bôlôvônj binj mena wakma tale halañ mena hayañ wak bêj la.

³⁶ Yakô ek êlêm kethenj ma ênjê nena môlô ôêk sôm denañ.

³⁷ Ma abô êntêk ba yahanañ hadêj môlô, ma lêk yahanañ hadêj avômalô sapêj haviñ nena, ‘Noyabinj am!’ ”

14

Avi te hançasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwanju hêk denañ ek waklavônj nômbêj ju, yañ ma Hale ba Hi* ma yañ ma Eyañ Polom Yis Mi. Ma ñê bêjbêj êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ idum ek nesau Yisu ba nebalonj ek nijik yani vônô.

² Ba enañ, “Lêk ma waklavônj mathenj ba intu natak ku êj ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem leñjmaniñ ba nijik vovak.”

³ *Wak êj ma Yisu hamô Saimon anêj unyak anêj Betani. Sêbôk ma ôpêj hapôm palê lepla ma doñtom bôk mi. Yisu hamô balê eyañ nômbêj

---

* **13:35:** Luk 12:38   * **14:1:** Waklavônj Hale ba Hi ma avômalô Israel leñjhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêj anêj aña hi avômalô Israel iniñ unyak ma hêv liliñ ba hi hathak avômalô Ijip iniñ unyak ma hik iniñ bôp sapêj vônô.   * **14:3:** Luk 7:37-38

hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nô m ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma haḡgasô nô m ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba ê m ô loḡ êḡ haviḡ êyê ba leḡḡmaniḡ ba enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka habuliḡ nô m ôv mavi êḡ hi oyaḡ?”

⁵ Hatôm nê m ek anyô yaḡ nê m vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanê m avômalô siv sa esak!” Êḡ ma leḡḡmaniḡ ba ethaḡ avi êḡ.

⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ôêv malaiḡ hadêḡ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nô m mavi anôḡ hadêḡ ya.

⁷ *Avômalô siv tem nê m ô imbiḡ môlô êtôm wak nô mbêḡ intu sapêḡ, ba lemimhaviḡ nô nê m i sa ma nô nê m sa. Ma doḡtom tem miḡ yamô imbiḡ môlô sawa daim ami.

⁸ *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba haḡgasô nô m ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav.

⁹ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena pik nô mbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ haveḡ ma tem nenaḡ esak nô m atu ba avi êntêk lêk hadum imbiḡ ek avômalô leḡḡimbi yani.”

¹⁰ Êḡ ma Judas Iskaliot, Yisu anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te, hi hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da ek nê m Yisu êndôk thêlô baheniḡ.

¹¹ Thêlô elaiḡ abô êḡ ma leḡḡmavi anôḡ ba ibutiḡ abô ek nê nê m valuselenḡ êndêḡ yani. Ba intu yani habôlê m loḡôndê ek enaḡ Yisu bêḡ.

---

* 14:7: Lo 15:11   * 14:8: Jon 19:40

Yisu hayañ nôm waklavôn Hale ba Hi havin anêñ nê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² *Waklavôn anêñ athên nena Eyañ Polom Yis Mi anêñ wak te môñ hayô. Wak êñ ma ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leñinhabi waklavôn Hale ba Hi. Ma Yisu anêñ nê ku enañ hik yani liñ, “Lemhavin yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leñinimbi waklavôn Hale ba Hi êndôk?”

¹³ Ma Yisu hêv anêñ nê ku ju ba i ma hanañ, “Mamu unu malak bêñ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ñañ lôk kolopak bêñ te halôk loñôndê, ma nosopa yani ba unu.

¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonañ êndên unyak êñ anêñ alañ nena, ‘Kêdônwaga hanañ nena, “Yenañ unyak kapô atu ba yanğañ nôm waklavôn Hale ba Hi imbiñ yenañ nê ku hamô êsê?” ’

¹⁵ Êñ ma tem injik unyak kapô bêñ atu ba hêk vulin thô êndên mamu. Unyak kapô êñ ma nômkama sapên bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniñ nôm êmô loñ êñ.”

¹⁶ Êñ ma nê ku ju atu i êyô malak lôñ êñ kapô. Ma êpôm nômkama sapên hatôm atu ba yani hanañ. Ma êpôpêk nôm waklavôn Hale ba Hi ek thêlô.

¹⁷ Yanşin habôk ma Yisu lôk anêñ nê ku laumin ba lahavuju i êyô loñ êñ.

¹⁸ *Thêlô eyañ nôm êmô ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôn êndên môlô nena môlô te tem enañ ya bêñ. Ôpên lêk hayañ nôm havin ya.”

---

* **14:12:** Kis 12:6   * **14:18:** Sng 41:9

19 Ma thêlô leñiñmalaiñ ba tomtom enañ hadêñ yani nena, “Ya mi, aêñ e?”

20 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô laumiñ ba lahavuju takatu te. Ôpêñ intu hasoñ bañ halôk belev haviñ ya.

21 Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma donjom alikakna. Malaiñ bêñ ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêñ Nakaduñ bêñ. Talêbô miñ bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

22 Thêlô eyañ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ma hanañ, “Noja ba oñgwan. Êntêk ma yenañ vathiap.”

23 Vêm ma hawa tase lôk waiñ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ba sapêñ inum.

24 *Ma hanañ hadêñ thêlô, “Êntêk ma yenañ thalaleñ atu ba tem eñgasô ek embak tabô imbiñ Wapômbêñ lôk avômalô pik ek nêm avômalô bêñ anôñ sa.

25 Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena tem miñ hatôm yanum waiñ esak loñbô ami endeba waklavôñ êñ hayô ma tem yanum waiñ lukmuk êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

26 Vêm ma êv yeñ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñ yani paliñ

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena,

* 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

“ Tem yangik boksipsip alañ vônô,
 ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’

Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêḡ tem notak ya ma nêsôv may-
 aliy ba unu.

28 *Ma doḡtom hik ya liḡ hathak loḡbô, ma tem
 yamôḡ ba yana Galili vêm ka môlô nombenḡ ya
 yam.”

29 Ma Pita hanaḡ nena, “Dô! Thêlô sapêḡ etak o
 ba i, ma tem yamiḡ imbiḡ o denaḡ.”

30 Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o
 nena bôlôvôḡ êntêk ma tale miḡ halaḡ bôlôḡ ju ami
 denaḡ, ma tem onaḡ êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya
 paliḡ.”

31 *Ma doḡtom Pita hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Mi
 anôḡ! Ik ya vônô, ma miḡ hatôm yanaḡ nena
 yahathôḡ o paliḡ ami. Milôk!” Ma ḡê ku sapêḡ
 enaḡ aêḡ iyom.

Yisu hateḡ mek hamô Getsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 *Vêm ma thêlô êyô loḡ atu ba elam nena
 Getsemani ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku, “Môlô
 nômô loḡ êntêk ma yana ek yateḡ mek.”

33 Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviḡ yani. Ma
 yani kapô halêlêk lôk lamalaiḡ kambom.

34 *Ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yakapôlôḡ lêk
 malaiḡ bomaḡ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô
 loḡ êntêk ma nônem lêlê.”

---

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7   * 14:31: Jon 11:16   * 14:32: Jon
 18:1   * 14:34: Jon 12:27

35 Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nê m malaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê.

36 *Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nê m tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anê m lemhaviŋ.”

37 Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ ŋê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e?”

38 Nômô lêlê ba noteŋ mek ek miŋ nônê m yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

39 Vê m ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô.

40 Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nê mô lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

41 Vê m ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheniŋ.

42 Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halê m yôv.”

Evalonŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

---

* **14:36:** Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:36:** ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô.

43 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêm.

44 Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.”

45 Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma haliŋu yani.

46 Ma nê takatu ba i havinŋ Judas evaloŋ Yisu ba ewa ba i.

47 Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

48 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e?”

49 *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ môlô ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ.”

50 *Êŋ ma anêŋ nê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

51 Ma anyô muk te hasopa Yisu havenŋ yam ba havuliv liŋkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalonŋ yani,

52 ma doŋtom evaloŋ sôp oyaŋ ma hasôv liŋpopam ba hi.

---

* 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20   * 14:50: Mak 14:27-31

*Enañ Yisu bêñ hadêñ Sanhedlin
(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)*

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk nê bêñbêñ sapêñ lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ sapêñ ethak donjom.

⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu havenj yam ma donjom havenj daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi hamô haviñ sôp bidonj ba havuñu atum haviñ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlêm avômalô doho ek nenanj Yisu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma donjom miñ êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami.

⁵⁶ Avômalô bêñ anôñ enañ abôyanj hathak Yisu, ma donjom iniñ abô takatu ba enañ ma miñ hatôm donjom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiñ ma enañ abôyanj hathak Yisu aêntêk,

⁵⁸ * “Yêlô alañô yani hanañ nena, “Tem yandiniñ unyak mathenj êntêk ba anyô elav hathak baheñij. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yanj atu ba miñ elav hathak baheñij ami.” ”

⁵⁹ Ma donjom iniñ abô takatu ba enañ hi mayaliv ma miñ enañ abô donjom ami.

⁶⁰ Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô hamiñ thêlô maleñij ma hanañ hik Yisu liñ nena, “Nê takêntêk lêk enañ o bêñ yôv ma o bônônj eka? O abô mi e?”

---

* **14:55:** Sanhedlin ma avômalô Israêl iniñ kaunsil. * **14:58:** Jon 2:19-21

61 Ma donptom Yisu bônônj iyom ma miñ hanañ abôla ami.

Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu liñ hathak loñbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêñ Mathenñ atu anêñ Nakaduñ e?”

62 Ma Yisu hanañ nena, “Ya êñ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbêñ Lôkliñyak Anônj bañ vianônj ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

63 Ma anyô bêñ habôk da halañô abô êñ ma hakakaviñ anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leñjñhaviñ nadañô abô doho imbiñ?”

64 *Lêk alañô yôv nena habuliñ Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêñ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”

65 Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siñ hathak sôp ma êpêñ yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonj evalonj yani ba ik haviñ.

Pita hanañ nena hathônj Yisu palin

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

66 Pita hamô tamu unyak atu anêñ badêñ kapô, ma anyô bêñ habôk da anêñ avi ku te halêm.

67 Ma hayê Pita havuñu atum hamô. Ma hatitiñ yani ba hanañ, “O êntêk intu bôk hovenj haviñ Yisu, anyô Nasalet atu.”

---

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7

68 Êñ ma Pita hanañ, “Mi, yahathôn abô intu ba honañ palin.” Ma hale ba hi habobo badêñ abôlêk. Ma tale te halañ.

69 Ma avi ku atu hayê Pita hathak lonbô ma hanañ hadêñ anyô takatu ba imiñ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma ñê takatu iniñ anyô te.”

70 Ma donjom yani hanañ hathak lonbô, “Mi.”

Vêm ma ñê takatu ba imiñ habobo yani enañ hadêñ Pita hathak lonbô, “Avanôn bin nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêñ anyô te.”

71 Ma donjom Pita hanañ nena, “Ya miñ yahanañ abô avanôn ami, êñ ma tem Wapômbêñ nêñ vovan êndêñ ya. Yahalam Wapômbêñ anêñ athêñ ba yahanañ nena yahathôn opêntu ba onañ abô hathak palin.”

72 Kethen oyan ma tale halañ bôlôn yan, êñ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Tale miñ halañ bôlôn ju ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya palin.” Êñ ma Pita hakôm ba halañ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat

(*Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

1* Lôkbôk momañiniñ ma Sanhedlin sapêñ ethak donjom. Thêlô ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ ñê bêñbêñ lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ. Ma ibutin abô hathak donjom vêm ma ekak ban luvi lusu ma ewa ba i hadêñ Pailat.

---

* 15:1: Luk 22:66

² Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ aêntêk, “O ma avômalô Israêl iniŋ kiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

³ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da ibi Yisu liŋkupik hathak abô lomaloma.

⁴ Ma Pailat hanaŋ hadêŋ Yisu hathak loŋbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

⁵ *Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom. Ba intu Pailat hasoŋ kambom.

⁶ Waklavôŋ Hale ba Hi nômbêŋ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôŋ te anêŋ athêŋ ek Pailat nêŋ vê. Ma Pailat hathak hêŋ ôpêŋ vê.

⁷ Sondabêŋ êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ nena Balabas hamô koladôŋ. Yani hamô koladôŋ haviŋ nê takatu ba thêlô ik vovak hadêŋ Lom ba ik anyô doho vônô.

⁸ Êŋ ma avômalô i hadêŋ Pailat ma elam ek nêŋ anyô koladôŋ te vê êtôm hathak hadum lôbôlôŋ.

⁹ Ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Israêl unim kiŋ êntêk e?”

¹⁰ Pailat hayala nena nê bêŋbêŋ êbôk da leŋiŋdan hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaŋ aêŋ.

¹¹ *Ma doŋtom nê bêŋbêŋ êbôk da ik avômalô kapôlôŋiŋ liŋ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonŋ Yisu loŋ.

---

* 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61   * 15:11: Ap 3:13-14

12 Ma Pailat hanan hik thêlô liņ hathak lonbô nena, “Yandum malé êndêņ ôpatu ba môle olam nena Islael iniņ kiņ?”

13 Ma sapêņ elam nena, “Nijik vônô esak a!”

14 Ma Pailat hanan, “Eka? Yani hadum malé kambom?”

Ma donjom thêlô elam lôklala hathak lonbô nena, “Nijik vônô esak a!”

15 Ma Pailat lahaviņ nê m leniņmavi êndêņ avômalô nômbêņ atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanan ek nebalî Yisu esak yak lôkmaņiņ vêm ma hatak halôk nê vovak baheniņ ek nijik vônô esak a.

*Nê vovak enan abôma hathak Yisu
(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)*

16 Vêm ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêņ unyak badêņ kapô. Ma elam nê vovak sapêņ ba êlêm ethak donjom.

17 Ma ewa kiņ anêņ kwêv thalalen daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmaņiņ atu ba epesan hatôm kiņ iniņ kulun ma ik halôk wakadôk.

18 Ma iviyô ma êv bahen hathak len ma enan, “Waklêvôn mavi, avômalô Islael iniņ kiņ!”

19 Ma ik wakadôk hathak alokwan te lôbôlôn ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek veniņdôn lêlô hadêņ yani lôk êbô anêņ athêņ.

20 Ma enan abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anêņ kwêv daim hathak lonbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

*Ik Yisu hathak a
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)*

21 *Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Saimon anêḡ Sailini halêm anêḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus iniḡ lambô. Ma ḡê vovak êpôm yani ba êpôviḡ ek enja Yisu anêḡ alovalaḡaḡsiḡ.

22 Êḡ ma ewa Yisu ba i loḡ te anêḡ athêḡ nena Golgota. Athêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ nena Loḡ Lenkadôk Lokwaḡ.

23 Ma ewa waiḡ ba eyelaḡ haviḡ alokwaḡ te anêḡ thôk ba êv hadêḡ yani ek inum ek etauviḡ vovaḡ. Ma doḡtom hadô.

24 *Êḡ ma thêlô ik yani loḡ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêḡê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

25 Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loḡ hathak a.

26 Alovalaḡaḡsiḡ anêḡ vuliḡ ma eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIḡ KIN

27-28 *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwaḡju haviḡ. Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ, ma yaḡ hamiḡ baḡ vikeḡ.*

29 *Ma avômalô takatu ba elom loḡondê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniḡ leḡiḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honaḡ nena tem undiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ ma ondav esak loḡbô êtôm wak lô iyom e?”

* 15:21: Lom 16:13   * 15:24: Sng 22:18   * 15:27-28: Ais 53:12

* 15:27-28: Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anôḡ. Abô êḡ hanaḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.”

* 15:29: Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58

30 Êņ ma oda nêma oda bulubiņ ba otak alovalaņsiņ ma ôlêm pik!”

31 Ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ enaņ abôma haviņ. Ba enaņ hadêņ i nena, “Ôņgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiņ, ma doņtom miņ hatôm nêma yanida bulubiņ ami eka?”

32 Yani ma Mesia, Israeļ iniņ kiņ e? Êņ ma etak alovalaņsiņ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimbiņ!” Ma anyô ju atu ba imiņ alovalaņsiņ haviņ yani enaņ abôma haviņ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 Wاكلêvôn biņ ma momaņiniņ hayô pik sapêņ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok.

34 *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êņ anêņ ôdôn nena, “Yenaņ Wapômbêņ, yenaņ Wapômbêņ, aisê ka hôdô ya?”

35 Ma avômalô vi atu ba imiņ loņ êņ elañô abô êņ ma enaņ, “Odaņô, yani halam Elia.”

36 *Ma anyô te hi bôlôn doņtom ma hawa kapôk ba hasoņ halôk waiņ maniņ. Ma hathôkwêņ kapôk êņ hathak apiyak te ba hêv hadêņ Yisu ek inum. Ma ôpêņ hanaņ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê êņjêk alovalaņsiņ la?”

37 Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

38 Ma sôp bêņ atu ba hamiņ unyak mathêņ ek hayaņ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliņ ba hayô vibiņ.

---

* 15:34: Sng 22:1   * 15:36: Sng 69:21

39 Ma anyô vovak laik atu ba hamiņ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êņ ma hanaņ, “Avanôņ biņ, ôpêntêk ma Wapômbêņ anêņ Nakaduņ anôņ.”

40 *Avi doho imiņ daim dokte ba êyê imiņ. Thêlô êņ te ma Malia anêņ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniņ talêbô. Ma te ma Salome.

41 Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêņ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêņ anôņ êmô haviņ ba iviņ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

42 Wak ik Yisu vônô, êņ ma waklavôņ avômalô ethak êpôpêk iniņ nômkama ek Sabat. Ma wak êņ anêņ yaņsiņ bôlôvôņ ma tem Sabat.

43 Ba intu wak hamiņ denaņ ma Josep anêņ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniņ anyô bêņ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak atu tem êlêm. Ma miņ hakô ami ma hi hadêņ Pailat ma hanaņ ek enja Yisu anêņ kupik.

44 Ma Pailat halanô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoņ kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanaņ hik ôpêņ liņ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?”

45 Ma halanô anyô vovak laik anêņ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêņ kupik.

46 Êņ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liņkupik vê hêk alovalaņsiņ ma havuliv siņ hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyaņ atu ba elav ek nedav ñê ñama êndôk. Ma habubi valu bêņ te ek hik siô abôlêk siņ hathak.

---

* 15:40: Luk 8:2-3

⁴⁷ Malia anêᶇ Magadala lôk Malia, Josep anêᶇ talêbô, imiᶇ ma êyê loᶇ atu ba etak Yisu anêᶇ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loᶇbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anêᶇ Magadala lôk Malia, Jems anêᶇ talêbô, ma Salome êv vuli nôᶇ ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik.

² Ma sonda êᶇ anêᶇ wak te môᶇ anêᶇ lôkbôk momaᶇiniᶇ ma thêlô iviyô ba i siô.

³ Ma enaᶇ hadêᶇ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bêᶇ atu ma lêk ibubi hi hamô daᶇ.

⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyaᶇ kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahen vianôᶇ. Thêlô êyê ma esaᶇ kambom.

⁶ Ma doᶇtom ôpêᶇ hanaᶇ, “Miᶇ nosoᶇ ami. Yahayala nena ôbôlêᶇ Yisu anêᶇ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miᶇ hêk loᶇ êntêk ami. Ôᶇgô loᶇ atu ba êdô yani hêk êntêk.

⁷*Ma unu nonaᶇ êndêᶇ anêᶇ ᶇê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamôᶇ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loᶇ êᶇ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanaᶇ yôv hadêᶇ môlô.’”

⁸Ma avi takêᶇ êkô ba elowaliᶇ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiᶇ ba i. Thêlô êkô ba bônôᶇ iyom ma miᶇ enaᶇ abô êᶇ hadêᶇ anyôla ami.

---

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28

[Malia anêḡ Magadala lôk Yisu anêḡ ḡê ku êyê yani*]

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêḡ sonḡa te anêḡ wak te môḡ. Ma hik i thô môḡ hadêḡ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ḡḡok bahenḡvi ba lahavuju vê hêk yani.

¹⁰ Êḡ ma Malia hi hananḡ hadêḡ ḡê takatu ba bôk evenḡ havinḡ yani. Nê takêḡ leninḡmalainḡ ba elanḡ êmô.

¹¹ Ma elanḡô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma donḡtom minḡ êvhavinḡ abô êḡ ami.

¹² Havenḡ yam ma Yisu anêḡ ḡê ku ju etak malak bêḡ ba i lonḡ yanḡ. Ma Yisu habitak yanḡda ba hik i thô hadêḡ thai.

¹³ Ma ele i enanḡ abô êḡ hadêḡ ḡê ku vi, ma donḡtom minḡ êvhavinḡ ininḡ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavute eyanḡ nôḡm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathanḡ thêlô hathak ininḡ kapôlônḡinḡ thekthek ba minḡ êvhavinḡ ḡê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv ininḡ abô ami.

¹⁵ *Êḡ ma Yisu hananḡ hadêḡ thêlô, “Unu êtôm pik sapêḡ ma nonanḡ Abô Mavi atu ba hathak ya bêḡ êndêḡ avômalô sapêḡ.

¹⁶ *Nê takatu ba êvhavinḡ ba ithik ḡanḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡm i bulubinḡ. Ma ḡê takatu ba minḡ êvhavinḡ ami, ma tem nêpôm Wapômbêḡ anêḡ abô atu nena ini nêndôk lonḡ atum.

---

* **16:8:** Nê lôkauk bêḡ anônḡ leninḡhabi nena abô êḡ ma Mak da minḡ hatô ami, ma anyôla hatô havenḡ yam. * **16:14:** 1Ko 15:5

* **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38

17*Wapômbêṅ tem etak lavôṅiṅ lomaloma êndôk ṅê êvhaviṅ baheniṅ aêntêk. Esak yenaṅ athêṅ, ma tem nênnêm ṅgôk vé lôk nenaṅ abô masôm lukmuk.

18*Ma nebalonṅ umya kambom êmô baheniṅ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma donṅtom tem nêmmô mavi. Ma netak baheniṅ êyôṅgêk ṅê lôk lijiṅ, ma tem nimbitak mavi.”

*Wapômbêṅ hawa Yisu
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)*

19*Anyô Bêṅ Yisu hanaṅ abô haviṅ thêlô yôv ma ewa yani hathak leṅ ba hi hamô Wapômbêṅ baṅ vianôṅ.

20*Vêmm ma anêṅ ṅê ku i enaṅ Abô Mavi êṅ havenṅ loṅ sapêṅ. Ma Anyô Bêṅ hadum ku haviṅ thêlô ba hik iniṅ abô loṅ hathak lavôṅiṅ takatu ba idum.]

---

* **16:17:** Ap 2:4; 8:7   * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6   * **16:19:** Ap 1:9-11; 2:33-34   * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a